

ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์: กระจกสะท้อนสถานะของอังกฤษในสมัยสงครามเย็น

อภิรักษ์ โอเจริญ*

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาบทบาทของอังกฤษในช่วงสงครามเย็น ผ่านกลไกการโฆษณาชวนเชื่อในภาพยนตร์ชุดเจมส์ บอนด์ ยุคทศวรรษ 1960 และวิเคราะห์บทบาทของตัวละครเจมส์ บอนด์ในฐานะ “ผู้พิทักษ์ระบอบทุนนิยม” แห่งโลกภาพยนตร์ตะวันตก นอกจากนี้ยังมุ่งทำความเข้าใจภาพสะท้อนจินตนาการของสังคมอังกฤษที่มุ่งหวังให้ประเทศดำรงบทบาทสำคัญในช่วงสงครามเย็นผ่านตัวละครหลักของภาพยนตร์เรื่องนี้ บทความนี้เสนอว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อังกฤษได้สูญเสียสถานะความเป็นมหาอำนาจนำทั้งในด้านการเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ และสังคมให้แก่สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต บริบทดังกล่าวส่งผลให้อังกฤษมีสถานะเป็นเพียงผู้ดำเนินนโยบายตามยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็นเท่านั้น แม้รัฐบาลอังกฤษจะมีความพยายามในการฟื้นฟูอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศให้กลับคืนมาดังเดิม ทว่าก็ไม่บรรลุผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสภาวะความตึงเครียดของสงครามเย็นที่ขยับเคลื่อนผ่านการแข่งขันทางอุดมการณ์ การเผชิญหน้าด้านกำลังอาวุธ ตลอดจนการจารกรรมข้อมูลระหว่างสองประเทศอภิมหาอำนาจ ตัวละครเจมส์ บอนด์ จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนและจินตนาการของชาวอังกฤษที่ปรารถนาจะนำพาประเทศกลับมามีบทบาทในฐานะพันธมิตรโลกตะวันตก การนำเสนอเรื่องราวของสายลับสังกัดหน่วยสืบราชการลับอังกฤษที่ต่อสู้กับภัยคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่กำลังแผ่อิทธิพลไปทั่วโลกนั้นเป็นภาพสะท้อนความพยายามของอังกฤษในการรักษาสถานภาพของตนเองภายใต้ระเบียบโลกยุคสงครามเย็น

คำสำคัญ: ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์, สงครามเย็น, หน่วยสืบราชการลับ, จินตนาการของคนอังกฤษ

* สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจากภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2568

บทนำ

“เจมส์ บอนด์” (James Bond) เป็นสายลับจากนวนิยายแนวจารกรรมที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งจนถึงปัจจุบัน เขาเป็นสายลับผู้มีฝีมือแห่งหน่วยสืบราชการลับอังกฤษในสมัยสงครามเย็น (Cold War) ที่เป็นตัวละครหลักในนวนิยายแนวจารกรรมของ “เอียน เฟลมมิง” (Ian Fleming) นักเขียนชาวอังกฤษ ก่อนที่ต่อมาจะมีการนำเรื่องราวของเขาไปสร้างเป็นภาพยนตร์จำนวนหลายเรื่องตั้งแต่ ค.ศ. 1962 จนถึงเรื่องล่าสุดที่ออกฉายในโรงภาพยนตร์ใน ค.ศ. 2021 เรื่องราวของเจมส์ บอนด์ เล่าถึงการผจญภัยของสายลับรหัส “007” จากหน่วยสืบราชการลับอังกฤษ (Secret Intelligence Service: SIS) หรือเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “MI6” ซึ่งปฏิบัติหน้าที่และทำภารกิจตามคำสั่งของหน่วยข่าวกรองอังกฤษในการปกป้องความมั่นคงของประเทศจากภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ ต่อมามีการพัฒนานวนิยายของเฟลมมิงเป็นภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ โดยภาพยนตร์เรื่องแรกใช้ชื่อ “Dr.No” ออกฉายใน ค.ศ. 1962 ซึ่งมีเนื้อหาที่สื่อถึงการแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต โดยนำเสนอให้เจมส์ บอนด์เป็นตัวแทนจากพันธมิตรโลกตะวันตกที่ต้องต่อสู้เพื่อขัดขวางความชั่วร้ายจากสายลับโซเวียต ตลอดจนองค์กรลับที่คอยพยายามกดดันให้ทั้งสองประเทศมหาอำนาจขัดแย้งกันเพื่อยกระดับความตึงเครียดของสงครามเย็นให้กลายเป็น “สงครามร้อน” (Hot War) หรือสงครามที่มีการใช้อาวุธนิวเคลียร์ระหว่างกันจริง

แม้สงครามเย็นจะหมายถึงการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐฯ กับโซเวียต โดยที่อังกฤษไม่ได้มีบทบาทในฐานะตัวอำนาจสำคัญแต่อย่างใด แต่อังกฤษก็ถือเป็นพันธมิตรยุโรปที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลด้านข่าวกรองของหน่วยสืบราชการลับในช่วงสงครามเย็นซึ่งมียุโรปเป็นพื้นที่ขัดแย้งหลักด้วยเช่นกัน โดยหน่วยงาน MI6 มีบทบาทสำคัญในการดำเนินปฏิบัติการลับและรวบรวมข่าวกรองที่เกี่ยวข้องกับการขยายอิทธิพลของโซเวียต จนกลายเป็นที่รับรู้ทั้งในแวดวงการเมืองและวัฒนธรรมสมัยใหม่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของ “ความชาญฉลาดแบบอังกฤษ” (British Ingenuity)¹ ที่ผสมผสานความสงบเยือกเย็น ความมีเหตุผล และความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของชาติที่ยังคงมีอิทธิพลบนเวทีโลก แม้ในความเป็นจริงอังกฤษได้สูญเสียสถานะทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปแล้วก็ตาม ภาพลักษณ์ดังกล่าวยังได้รับการต่อยอดผ่านสื่อบันเทิงโดยเฉพาะภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ที่สร้างจากนวนิยายของเอียน เฟลมมิง ซึ่งเคยทำงานร่วมกับ MI6 และหน่วยปฏิบัติการลับในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เขานำประสบการณ์ข้างต้นมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างตัวละครเจมส์ บอนด์เพื่อ

¹ James Chapman, *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films*, (London: I.B. Tauris, 2007), 45-46.

สะท้อนทัศนะของเขารวมถึงชาวอังกฤษโดยทั่วไปที่ต้องการฟื้นฟูบทบาทของประเทศในเวทีโลกอีกครั้ง

บทความนี้จึงต้องการศึกษาบทบาทด้านนโยบายการต่างประเทศและความมั่นคงท่ามกลางบริบทสงครามเย็น โดยพิจารณาว่าภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ในช่วงทศวรรษ 1960 ไม่ใช่เพียงสื่อบันเทิง แต่ยังสะท้อนบรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศในสมัยสงครามเย็น ตลอดจนบทบาทของอังกฤษในเวทีการเมืองโลกผ่านการนำเสนอภาพของเจมส์ บอนด์ ในฐานะตัวแทนของชาติที่พยายามรักษาบทบาทผู้นำในโลกตะวันตก ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์จึงถือเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อที่สะท้อนแนวคิดและผลประโยชน์ทางการเมืองของอังกฤษ ขณะที่ตัวละครเจมส์ บอนด์ก็เป็นตัวแทนและสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจ ความทะเยอทะยานของคนอังกฤษที่ต้องการเห็นประเทศของตนกลับสู่สถานะ “มหาอำนาจ” อีกครั้งในช่วงสงครามเย็น

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ในปัจจุบัน พบว่างานเขียนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่อธิบายถึงภาพสะท้อนทางการเมืองระหว่างประเทศมหาอำนาจจาก 2 ขั้วอุดมการณ์ผ่านภาพยนตร์ โดยเน้นไปที่การวิเคราะห์การโฆษณาชวนเชื่อหรือ “พรอบปากันดา” (Propaganda) เพื่อสร้างภาพลักษณ์ “วายร้าย” (Villain) แก่ศัตรูทางการเมืองของโลกตะวันตกในสมัยสงครามเย็น² การโฆษณาชวนเชื่อถือเป็นการแข่งขันทางอุดมการณ์รูปแบบหนึ่งของฝ่ายโลกเสรี โดยสื่อประเภทภาพยนตร์ถือเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อประเภทหนึ่งที่ถูกใช้เพื่อเน้นย้ำถึงภัยคุกคามของฝ่ายคอมมิวนิสต์จากการแสดงของตัวละครวายร้าย โดยเนื้อหาของภาพยนตร์เจมส์ บอนด์สื่อถึงอันตรายจากลัทธิคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตต่อสันติภาพของโลกในยุคสงครามเย็นอย่างชัดเจน³

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่วิเคราะห์แนวทางการดำเนินนโยบายทางการเมืองและความมั่นคงของประเทศมหาอำนาจ เพื่อทำความเข้าใจว่าภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ได้สะท้อนการแข่งขันทางอำนาจและอุดมการณ์ระหว่างสองมหาอำนาจ ถึงแม้การล่มสลายของสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1991 จะทำให้ภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์หมดความน่ากังวลไป แต่เนื้อหาของภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ก็ยังคงเนื้อเรื่องที่สะท้อนบรรยากาศทางการเมืองและสถานการณ์โลกก่อนสิ้นสุดสงครามเย็นผ่านการนำเสนอภาพลักษณ์ของวายร้ายหรือ

² อรรถจรณ์ ปรีชากุล, “การศึกษาภาพสะท้อนของการแข่งขันทางการเมืองระหว่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามเย็น ที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ชุดเจมส์ บอนด์,” (ภาคนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550); เตชวัฒน์ แซ่มซ้อย, “พรอบปากันดาในวงการภาพยนตร์ตะวันตกว่าด้วยเรื่องสหภาพโซเวียตกับบริบทวายร้ายในยุคสงครามเย็น: กรณีศึกษาภาพยนตร์ 007 เจมส์ บอนด์ (ปี ค.ศ. 1962-1967),” (ภาคนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558).

³ เตชวัฒน์ แซ่มซ้อย, “พรอบปากันดาในวงการภาพยนตร์ตะวันตกว่าด้วยเรื่องสหภาพโซเวียตกับบริบทวายร้ายในยุคสงครามเย็น: กรณีศึกษาภาพยนตร์ 007 เจมส์ บอนด์ (ปี ค.ศ. 1962-1967),” 79.

องค์กรลับอื่น ๆ ที่มาแทนที่ลัทธิคอมมิวนิสต์⁴ ทำให้ตัวละครสายลับ 007 ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่องต่าง ๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ก่อนหน้านี้ยังเปิดประเด็นศึกษาเรื่องการโฆษณาชวนเชื่อผ่านการวิเคราะห์มิติองค์ประกอบของตัวละครในภาพยนตร์เรื่องนี้ด้วย เนื่องจากภาพยนตร์เจมส์ บอนด์เป็นภาพยนตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่สงครามเย็นกำลังคุกรุ่นอยู่ ทำให้มีผู้ให้ความสนใจศึกษาภาพยนตร์เจมส์ บอนด์เป็นจำนวนมาก เช่น James Chapman และ Ben Macintyre⁵ เป็นต้น โดยมีการวิเคราะห์ประเด็นทางด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคสงครามเย็นที่สะท้อนผ่านภาพยนตร์โดยเฉพาะความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตและการเปรียบเทียบการทำงานด้านข่าวกรองระหว่าง “ซีไอเอ” (Central Intelligence Agency: CIA) กับ “เคจีบี” (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti: KGB)

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่ายังมีมิติหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ที่สมควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม คือการวิเคราะห์ตัวละครเจมส์ บอนด์ ในฐานะภาพสะท้อนการเป็นตัวแทนและจินตนาการของคนอังกฤษ ที่ต้องการให้ประเทศกลับมามีอำนาจและมีบทบาทอีกครั้งในช่วงสงครามเย็น แม้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง อังกฤษซึ่งบอบช้ำจากสงครามไม่มีศักยภาพทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงอาวุธมากพอจะเทียบเคียงกับประเทศอภิมหาอำนาจในขณะนั้นได้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าอังกฤษถือเป็นผู้เล่นสำคัญในยุโรปช่วงสงครามเย็นที่ไม่ได้เป็นเพียง “เบี้ยตัวน้อยของสองชาติมหาอำนาจเสมอไป” (A mere pawn of the two superpowers)⁶ ในมุมมองของผู้ศึกษา สถานภาพทางอำนาจของอังกฤษ รวมถึงประสิทธิภาพด้านข่าวกรองของหน่วยลับราชการลับ MI6 ในช่วงสงครามเย็นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินนโยบายเพื่อต่อต้านและสกัดกั้นการแทรกแซงการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในยุโรป⁷ ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเชื่อมโยงกับมิติอื่น ๆ ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อังกฤษในช่วงสงครามเย็นได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอว่าการศึกษาเรื่อง “ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ กระจุกสะท้อนสถานะของอังกฤษในสมัยสงครามเย็น” จึงมีมุมมองต่อภาพยนตร์เรื่องนี้ว่าไม่ใช่เพียงแค่สื่อโฆษณาชวนเชื่อในการแข่งขันระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยของโลกตะวันตก

⁴ อรรถจรณ์ ปรืชากุล, “การศึกษาภาพสะท้อนของการแข่งขันทางการเมืองระหว่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามเย็น ที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ชุดเจมส์ บอนด์,” 65.

⁵ James Chapman, *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films.*; Ben Macintyre, *For Your Eyes Only: Ian Fleming and James Bond*, (London: Bloomsbury, 2008).

⁶ David Reynolds, *Britain and the Cold War, 1945-1991*, (London: Macmillan Press, 2000), 14.

⁷ Stephen Dorril, *MI6: Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service*, (New York: Touchstone Book, 2002), 356.

กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่โซเวียตเป็นผู้นำเท่านั้น แต่เรื่องราวภารกิจของกบฏสันติภาพของโลกของสายลับชาวอังกฤษผู้นี้ยังเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของอังกฤษผ่านสื่อภาพยนตร์ว่ายังคงเป็นผู้เล่นสำคัญในระบบการเมืองใหม่ที่โลกขาดไม่ได้ การศึกษาใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นรองที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ เช่น หนังสือ ภาคนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และนำมาวิเคราะห์ภาพสะท้อนการเป็นตัวแทนของคนอังกฤษและในฐานะพันธมิตรโลกตะวันตกต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ที่ปรากฏภายในเนื้อหาภาพยนตร์ ด้วยการอธิบายรายละเอียดเนื้อหาภาพยนตร์ และภาพลักษณ์ของเจมส์ บอนด์ในฐานะ “สายลับผู้พิทักษ์ระบอบทุนนิยมแห่งโลกภาพยนตร์” ที่ส่งผลต่อสถานการณ์โลกในช่วงสงครามเย็นให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับตัวละครอย่างเจมส์ บอนด์ในมิติถึงความเป็นตัวแทนและสัญลักษณ์ของคนอังกฤษมากยิ่งขึ้นต่อไป

บทบาทของอังกฤษในฐานะผู้เล่นสำคัญ

ของพันธมิตรโลกตะวันตกในยุโรปช่วงสงครามเย็น

สถานการณ์โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่นำไปสู่สงครามเย็น ในช่วงปลายทศวรรษ 1940 หลังจากการเผชิญหน้ากับภัยนะครั้งใหม่ของสองประเทศอภิมหาอำนาจที่กำลังแข่งขันกันในเรื่อง “อุดมการณ์ทางการเมือง” ที่ต่างกันสุดขั้วระหว่างสหรัฐอเมริกา ผู้นำโลกเสรีประชาธิปไตย กับสหภาพโซเวียต ผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ โดยการแข่งขันไม่ได้จำกัดอยู่แค่เรื่องอุดมการณ์เท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงการแข่งขันด้านเศรษฐกิจและสังคม การจารกรรมข้อมูล การสะสมกองกำลังทหาร ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และด้านอวกาศ โดยเฉพาะ “อาวุธนิวเคลียร์” ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การเผชิญหน้าระหว่างสองชาติมหาอำนาจยักษ์ใหญ่ในโลกตึงเครียดมากขึ้น ทำให้ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมาจึงถือเป็นยุคของการแข่งขันด้านอาวุธ (Arms Race) อันเป็นช่วงเวลาที่โลกอยู่ในยุคแห่งความน่าสะพรึงกลัวจากภัยอันตรายของอาวุธนิวเคลียร์ที่ประเทศอภิมหาอำนาจทั้งสองต่างแข่งขันเพื่อผลิตและครอบครองอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม สองชาติมหาอำนาจก็ยังเล็งเห็นถึงความสำคัญในการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าทางด้านอาวุธที่จะนำไปสู่การเกิด “สงครามร้อน” (Hot War) ระหว่างกันได้ โดยการระดมกองทัพและอาวุธต่อสู้กันผ่านการทำ “สงครามตัวแทน” (Proxy War) ตลอดจนใช้การแข่งขันด้านอาวุธนิวเคลียร์เพื่อสร้างบรรยากาศของความน่าสะพรึงกลัวและควบคุมให้สงครามเย็นไม่พัฒนาไปสู่สงครามที่มีการใช้อาวุธจริงด้วย

จากการแข่งขันกันทางอาวุธระหว่างสองฝ่าย ทำให้การต่อสู้ด้วยการจารกรรมของหน่วยสืบราชการลับ 2 ประเทศมหาอำนาจอย่างหน่วยสืบราชการลับของสหรัฐฯ (CIA) และหน่วยสืบราชการลับของโซเวียต (KGB) ซึ่งมีบทบาทอย่างมากตลอดช่วงสงครามเย็นจึงเริ่มต้นขึ้น โดยรัฐบาลแต่ละประเทศต่างมีนโยบายแทรกแซงข้อมูลลับของฝ่ายตรงข้ามโดยเฉพาะข้อมูลด้านความมั่นคงและอาวุธ มีการส่งเจ้าหน้าที่หรือสายลับเข้า

สำรวจเป้าหมายที่รัฐบาล หรือหน่วยข่าวกรองต้องการล้วงความลับ แล้วจึงทำการสอดแนมและจารกรรมข้อมูลออกมาเป็นข้อความ ภาพฟิล์ม หรือรูปวาดที่สามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการตั้งรับและตอบโต้ทางยุทธศาสตร์ต่อไปได้ ดังกรณี “เคลาส์ ฟุคส์” (Klaus Fuchs) และ “เทต ฮอลล์” (Ted Hall) สองนักวิทยาศาสตร์ที่เป็นส่วนหนึ่งในการทดลองระเบิดปรมาณูลูกแรกของสหรัฐฯ ทำการส่งข้อมูลต้นแบบระเบิดปรมาณูอย่างละเอียดให้กับทางเจ้าหน้าที่โซเวียต จนโซเวียตสามารถทดลองระเบิดปรมาณูลูกแรกได้สำเร็จใน ค.ศ. 1949 เปิดทางให้โซเวียตพัฒนาอาวุธที่มีประสิทธิภาพทำลายล้างสูงเท่าทันสหรัฐฯ การแข่งขันพัฒนาและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของ 2 ชาติมหาอำนาจจึงเริ่มเข้มข้นและตึงเครียดมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา⁸ การครอบครองความเหนือกว่าทางเทคโนโลยีด้านอาวุธจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญต่อสงครามเย็น ด้วยเหตุนี้ การแข่งขันในสงครามเย็นจึงครอบคลุมไปถึงการจารกรรมข้อมูลซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสมดุลทางศักยภาพด้านอาวุธระหว่างกันไม่ให้เสียเปรียบฝ่ายตรงข้ามได้

ภาพที่ 1: เคลาส์ ฟุคส์ ภายใต้การคุ้มกันของเจ้าหน้าที่หน่วยความมั่นคงของอังกฤษ (MI5) ณ สนามบินฮีทโธรว์ (Heathrow Airport) กรุงลอนดอน ใน ค.ศ. 1949
ที่มา: Getty Images

ในขณะเดียวกัน อังกฤษซึ่งแม้ว่าจะต้องพึ่งพาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐฯ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ก็ถือเป็นพันธมิตรทางทหาร ด้านข่าวกรอง และความมั่นคงสำหรับสหรัฐฯ ที่เข้ามามีบทบาทในการสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกช่วงปลายทศวรรษ 1940 จนใน ค.ศ. 1949 สหรัฐฯ อังกฤษ และพันธมิตรในโลกร่วมกันจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ หรือ

⁸ Jeremy Isaac and Taylor Downing, *Cold War: An Illustrated History, 1945-1991*, (New York: Little Brown, 1998), 352-353.

“นาโต” (North Atlantic Treaty Organization: NATO) ซึ่งเป็นองค์การทางการทหารเพื่อตอบโต้ต่อภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ในยุโรป ณ ขณะนั้น บรรยายากาศของสงครามเย็นที่ตึงเครียดมากขึ้นทำให้หน่วยสืบราชการลับของอังกฤษ หรือ “เอ็มไอซิกส์” (Military Intelligence, Section 6: MI6)⁹ มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมข้อมูลข่าวกรองลับของสหภาพโซเวียต โดยเป้าหมายหลักของ MI6 คือการติดตามความก้าวหน้าทางทหารและความก้าวหน้าของโครงการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์อย่างลับ ๆ ของโซเวียต MI6 ดำเนินปฏิบัติการจารกรรม การแทรกซึม และการเฝ้าระวัง เพื่อรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิเคราะห์สถานการณ์และรายงานต่อรัฐบาลอังกฤษกับพันธมิตรตะวันตกอย่างต่อเนื่อง กอปรกับในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เอียน เฟลมมิงเคยดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ระดับสูงใน “หน่วยข่าวกรองของกองทัพเรืออังกฤษ” (Naval Intelligence Division: NID) ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2¹⁰ โดยมีหน้าที่วางแผนประสานงานปฏิบัติการลับ และการกำหนดเป้าหมายและภารกิจพิเศษ ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการสร้างสรรค์ตัวละครเจมส์ บอนด์ที่สะท้อนภาพของสายลับอังกฤษในบริบทสงครามเย็นได้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี ในช่วงต้นทศวรรษ 1950 หน่วยสืบราชการลับ MI6 และรัฐบาลอังกฤษต้องเผชิญวิกฤตศรัทธาครั้งใหญ่จากการเปิดโปงเรื่องการแปรพักตร์ของกลุ่มเครือข่ายปัญญาชนชาวอังกฤษ 5 คน หรือที่เรียกกันว่า “เคมบริดจ์ไฟว์” (The Cambridge Five) ซึ่งได้ร่วมกันส่งข้อมูลลับสุดยอดระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลสหรัฐฯ ให้แก่ โซเวียต¹¹ ส่งผลให้สร้างความเสียหายต่อภาพลักษณ์ของหน่วยสืบราชการลับ MI6 อย่างมหาศาล ทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับสหรัฐฯ ตึงเครียดจากข้อกังขาเรื่องการขาด

⁹ หน่วยสืบราชการลับอังกฤษ หรือ “MI6” ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1909 มีหน้าที่หลักสำคัญคือการรวบรวมข้อมูลด้านข่าวกรองต่างประเทศและข้อมูลลับระดับประเทศให้กับรัฐบาลอังกฤษและพันธมิตรโลกตะวันตกเพื่อรักษาผลประโยชน์ ความมั่นคง และปกป้องความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศจากการต่อต้านการก่อการร้ายและการจารกรรมของฝ่ายตรงข้าม โดยทำงานร่วมกับหน่วยความมั่นคง (Security Service) หรือเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “เอ็มไอไฟว์” (Military Intelligence, Section 5: MI5)

¹⁰ เอียน เฟลมมิงเข้ารับราชการทหารเรือในฐานะนักวางแผนข่าวกรองระดับสูง (Intelligence Planner) ให้กับพลเรือเอกจอห์น ก๊อดฟรีย์ (John Godfrey) ใน ค.ศ. 1939 และยังมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติการโกลเดนอาย (Operation Goldeneye) และการก่อตั้งหน่วยจู่โจมที่ 30 (30 Assault Unit: 30AU) ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2; Ben Macintyre, *For Your Eyes Only: Ian Fleming and James Bond*, 23-26.

¹¹ Christine Berberich, “Putting England Back on Top? Ian Fleming, James Bond, and the Question of England,” (Modern Humanities Research Association, 42, 2012): 23. <https://www.jstor.org/stable/10.5699/yearengstud.42.2012.0013>

ประสิทธิภาพของอังกฤษในการป้องกันการจลาจลข่มขู่ ทำให้ทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องเร่งปรับปรุงขีดความสามารถด้านข่าวกรองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จุดเปลี่ยนสำคัญต่อบทบาทของอังกฤษบนเวทีโลก คือการทดลองระเบิดปรมาณู ลูกแรกได้สำเร็จใน “ปฏิบัติการเฮอริเคน” (Operation Hurricane) ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1952 ซึ่งทำให้อังกฤษเป็นชาติที่สามที่ประสบความสำเร็จในการทดลองและครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ได้ต่อจากสหรัฐฯ และโซเวียต อันเป็นการสะท้อนนโยบายทางคตินสถานะการเป็นมหาอำนาจของอังกฤษให้ทัดเทียมกับสหรัฐฯ และโซเวียตที่กำลังแข่งขันด้านอาวุธในช่วงเวลาดังกล่าว¹² อย่างไรก็ตาม ความผันผวนในการฟื้นฟูอิทธิพลระดับโลกของอังกฤษกลับไม่ยั่งยืน เมื่อประเทศต้องเผชิญกับความจริงทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะบททดสอบในการรักษาอำนาจของตนเองจาก “วิกฤตการณ์คลองสุเอซ” (Suez Canal Crisis) ใน ค.ศ. 1956 หลังจากที่รัฐบาลแอนโทนี อีเดน (Anthony Eden) ต้องการกอบกู้สถานะอำนาจโลกกลับมาอีกครั้งด้วยการร่วมมือกับฝรั่งเศสและอิสราเอลส่งกองทัพบุกอียิปต์เพื่อล้มล้างอำนาจของประธานาธิบดีกา말 อับเดล นัสเซอร์ (Gamal Abdel Nasser) แห่งอียิปต์ และเพื่อยึดคลองสุเอซซึ่งเป็นเส้นทางเดินเรือสำคัญของอังกฤษและฝรั่งเศสคืนจากอียิปต์ด้วย แม้ปฏิบัติการทางการทหารของฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศสและอิสราเอลจะประสบความสำเร็จ แต่ก็ขาดความชอบธรรมทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างหนัก โดยสหรัฐฯ ได้แสดงความไม่พอใจและขู่ว่าจะตัดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจหากอังกฤษและฝรั่งเศสไม่ยอมถอนกองทัพออกจากอียิปต์

การที่อังกฤษและฝรั่งเศสต้องยินยอมถอนกำลังออกจากอียิปต์ตามคำขู่ของสหรัฐฯ จึงเป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์บางส่วนเห็นว่าเป็น “การสิ้นสุดทางอำนาจของอังกฤษอย่างสมบูรณ์”¹³ บทบาทของอังกฤษในช่วงปลายทศวรรษ 1950 จึงถูกบดบังโดยประเทศมหาอำนาจแทบทั้งหมด อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์สุเอซก็ตระหนักดีว่าการสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอื่น ๆ ของโลกทำให้สหรัฐฯ จำเป็นต้องคงความเป็นพันธมิตรกับอังกฤษไว้ ดังที่เห็นได้จากความคาดหวังของสหรัฐฯ ในการให้อังกฤษสนับสนุนทางด้านการทหารในสงครามเวียดนาม (Vietnam War) โดยในกรณีภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อังกฤษยังคงมีอิทธิพลอยู่ในทศวรรษ 1960 การสกัดกั้นภัยคอมมิวนิสต์ไม่ให้ขยายตัวเพิ่มเติมยังเป็นนโยบายที่ทั้งรัฐบาลสหรัฐฯ และรัฐบาลอังกฤษให้ความสำคัญ โดยรัฐบาลอังกฤษเชื่อว่าประสบการณ์จากการเป็นเจ้าอาณานิคมในภูมิภาคแห่งนี้จะเป็นประโยชน์ในการ “สร้างอิทธิพล” ต่อนโยบายสงครามเย็นของสหรัฐฯ

¹² Philip Stephens, *British Alone: The Path from Suez to Brexit* (London: Faber & Faber, 2021), 113.

¹³ *Ibid.*, 40-41.

ในภูมิภาคนี้ได้ รัฐบาลสหรัฐฯ คาดหวังให้อังกฤษส่งกองทัพบาสนับสนุนในสงครามเวียดนาม¹⁴ แต่ในท้ายที่สุด อังกฤษก็ไม่ได้ส่งกำลังทหารไปช่วยสหรัฐฯ แต่อย่างใด เพราะรัฐบาลอังกฤษต้องการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นลำดับต้น และด้วยศักยภาพทางเศรษฐกิจในขณะนั้น ก็ทำให้อังกฤษต้องจำกัดบทบาทในภูมิภาคแห่งนี้ไว้แต่เพียงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการทูตกับชาติสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations) หรืออาเซียน (ASEAN) ซึ่งจัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1967 เท่านั้น¹⁵

อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1945 จนถึงทศวรรษ 1960 เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านทางสถานะของอังกฤษจากเดิมที่เคยเป็นจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ในอดีตสู่การจำกัดบทบาทในเวทีโลกผ่านการพันธมิตรของสหรัฐฯ ในสงครามเย็น ผู้นำอังกฤษยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่างเชื่อว่าประสบการณ์ของอังกฤษในการเป็นเจ้าอาณานิคมในหลากหลายภูมิภาคทั่วโลก จะมีบทบาทสำคัญในช่วงสงครามเย็นที่สหรัฐฯ จำเป็นต้องพึ่งพา ด้วยเหตุนี้ แม้อังกฤษได้ให้ความร่วมมือทางนโยบายสงครามเย็นของสหรัฐฯ ทั้งการฟื้นฟูเศรษฐกิจทุนนิยมในยุโรปช่วงปลายทศวรรษ 1940 รวมถึงการจัดตั้งองค์การนาโต (NATO) ใน ค.ศ. 1949 แต่ก็ยังคงปรากฏความพยายามของอังกฤษที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระจากสหรัฐฯ ดังที่เห็นในวิกฤติการณ์คลองสุเอซ ค.ศ. 1956 อย่างไรก็ดี ความล้มเหลวในแผนการบุกอียิปต์ในปีดังกล่าว ตลอดจนการที่อังกฤษไม่สามารถให้ความร่วมมือทางการทหารแก่สหรัฐฯ ในสงครามเวียดนามก็เป็นเครื่องตอกย้ำว่าสถานะของอังกฤษในเวทีโลกได้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง

เจมส์ บอนด์กับการเป็น “ตัวแทน” ของอังกฤษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

แม้ว่าเรื่องราวและตัวละครเจมส์ บอนด์จะเป็นเพียงเรื่องสมมติจากเอียน เฟลมมิง แต่ก็มียอดผู้ประกอบหลายอย่างที่มาจากภูมิหลังและประสบการณ์ในชีวิตจริงของเขารวมถึงการทำงานร่วมกับหน่วยสืบราชการลับ MI6 ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาบทให้ตัวละครสายลับที่มีทักษะสูงและทำงานแบบลับสุดยอด ซึ่งกลายเป็นต้นแบบของเจมส์ บอนด์ด้วย อีกประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อการสร้างตัวละครเจมส์ บอนด์ คือการผจญภัยและประสบการณ์ในการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งก็มีจากประสบการณ์ของเฟลมมิงที่ชอบการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในยุโรป อเมริกา และแถบทะเลแคริบเบียน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องของเจมส์ บอนด์ เช่น “คฤหาสน์โกลเดนอาย” (Goldeneye) ในจาไมกา¹⁶

¹⁴ Nicholas Tarling, *Southeast Asia and the Great Powers* (London: Routledge, 2011), 81.

¹⁵ *Ibid.*, 82.

¹⁶ คฤหาสน์โกลเดนอาย (Goldeneye) เป็นสถานที่พักตากอากาศและเขื่อนนวนิยายเจมส์ บอนด์ของเอียน เฟลมมิง ในเมืองโอราคาเบสซา (Oracabessa) ประเทศจาไมกา อีกทั้งยังเป็นสถานที่

ซึ่งเป็นสถานที่ที่เฟลมมิงใช้เวลาพักผ่อนและเขียนนวนิยายเจมส์ บอนด์บางเรื่องด้วย และได้ถูกนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างบรรยากาศและฉากในนวนิยายของเฟลมมิง

นอกจากการเป็นสายลับที่มีความสามารถพิเศษแล้ว เจมส์ บอนด์ยังมีลักษณะของความเป็นมนุษย์ธรรมดาที่ทำให้ตัวละครนี้มีเสน่ห์และเป็นที่รักของผู้อ่าน เฟลมมิง จึงสร้างตัวละครเจมส์ บอนด์ให้มีความแข็งแกร่งและความเปราะบาง มักแสดงออกถึงอารมณ์ ความเหนื่อยล้า และความสับสนในชีวิต โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวและความท้าทายทางจิตใจ ซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ของเฟลมมิงเอง ที่เคยเผชิญกับความกดดันจากการทำงานในหน่วยข่าวกรองช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมถึงความโดดเดี่ยวและความไม่มั่นคงทางอารมณ์ในชีวิตส่วนตัวหลังสงคราม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ นวนิยาย “คาซิโน รอยัล” (Casino Royale) ค.ศ. 1953 ซึ่งเป็นผลงานเรื่องแรกของเฟลมมิง ตัวละครเจมส์ บอนด์ถูกสร้างขึ้นให้เป็นภาพแทนของ “ความเป็นชายชาวอังกฤษ” ในยุคหลังอาณานิคม ที่แม้จะยังคงมีบทบาทในการปกป้องโลกเสรีจากภัยคุกคามภายนอก แต่ยังคงต่อสู้กับความไม่มั่นคงภายในจิตใจของตนเองด้วย โดยเฉพาะในเรื่องความรักและความไว้วางใจต่อผู้อื่น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเจมส์ บอนด์กับเวสเปอร์ ลินด์ (Vesper Lind) ที่ลงเอยด้วยการถูกหักหลังซึ่งสะท้อนถึงความกลัวการทรยศและความหวาดระแวงระหว่างกัน¹⁷ นวนิยายเรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นว่าเจมส์ บอนด์ไม่ใช่สายลับที่สมบูรณ์แบบ หากแต่เป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีความรู้สึกอันเปราะบาง ความเหงา และปัญหาในชีวิตส่วนตัว ท่ามกลางโลกที่อังกฤษกำลังสูญเสียความเป็นผู้นำในเวทีโลก จึงทำให้บุคลิกของเจมส์ บอนด์ช่วยให้ตัวละครมีมิติและสะท้อนสภาพจิตใจของสังคมอังกฤษในช่วงเปลี่ยนผ่านได้อย่างชัดเจน¹⁸

ขณะเดียวกัน เฟลมมิงอยู่ในช่วงที่โลกกำลังเผชิญหน้าทางอุดมการณ์ระหว่างพันธมิตรโลกตะวันตก นำโดยสหรัฐฯ และอังกฤษกับประเทศระบอบคอมมิวนิสต์ที่มีโซเวียตเป็นผู้นำ เฟลมมิงจึงใช้โอกาสในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มเขียนนวนิยายเจมส์ บอนด์ สายลับชาวอังกฤษที่ต้องปฏิบัติภารกิจเสี่ยงชีวิตในสถานการณ์ที่ตึงเครียด เพื่อสื่อถึงการเป็นตัวแทนของคนอังกฤษในฐานะพันธมิตรโลกตะวันตกในยุโรปที่ต้องการต่อสู้เพื่อปกป้องโลกทุนนิยมจากภัยคุกคามของศัตรูที่มีแผนการจะครอบครองหรือทำลายล้างโลกใบนี้จาก

พักฟื้นของแอนโธนี อีเดน นายกรัฐมนตรีอังกฤษ หลังจากสุขภาพของอีเดนทรุดลงหลังวิกฤตการณ์คลองสุเอซ ใน ค.ศ. 1956; Philip Stephens, *British Alone: The Path from Suez to Brexit*, 41-42.

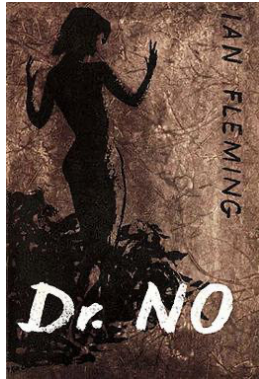
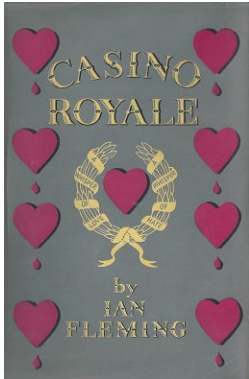
¹⁷ เอียน เฟลมมิงพยายามสอดแทรกเรื่องราวระหว่างเวสเปอร์ ลินด์กับกาย เบอร์เจส (Guy Burgess) และ โดนัลด์ แมคคลีน (Donald Maclean) สองสายลับเคมบริดจ์ไฟร์ว่าเป็น “การแปรพักตร์ที่น่ากังวลของโลกในยุคสมัยใหม่” ไว้อยู่ภายในเรื่องด้วยเช่นกัน; Christine Berberich, “Putting England Back on Top? Ian Fleming, James Bond, and the Question of England.”: 23. (Online).

¹⁸ เชนซ์เวิร์น แฮมซ้อย, “พรอบพากันดาในวงการภาพยนตร์ตะวันตกกว่าด้วยเรื่องสหภาพโซเวียตกับบริบทวรายร้ายในยุคสงครามเย็น: กรณีศึกษาภาพยนตร์ 007 เจมส์ บอนด์ (ปี ค.ศ. 1962-1967),” 53.

องค์กรสปเคเตอร์ที่เปรียบเสมือนตัวแทนจากภัยคุกคามจากโลกคอมมิวนิสต์ในความพยายามสร้างความหวาดกลัวและระทึกขวัญแก่ผู้คนในประเทศโลกตะวันตก เช่น นวนิยายเรื่อง “ตัวรักจากรัสเซีย” (From Russia with Love) ใน ค.ศ. 1957 เล่าถึงการเผชิญหน้ากันระหว่างเจมส์ บอนด์กับหน่วยงานลับของโซเวียตที่พยายามใช้สายลับหญิงหลอกให้เขาติดกับดัก เพื่อทำลายชื่อเสียงของเจมส์ บอนด์และหน่วยสืบราชการลับ MI6 ให้อับอาย

หากวิเคราะห์เนื้อหาของนวนิยาย “ตัวรักจากรัสเซีย” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการจารกรรมข้อมูลโดยสายลับโซเวียต ก็จะพบว่าเนื้อหาของนวนิยายเรื่องนี้สะท้อนบริบทของสงครามเย็นในขณะนั้น ที่การจารกรรมและการแข่งขันด้านข่าวกรองระหว่างสองมหาอำนาจทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ เนื้อหาของนวนิยายยังเชื่อมโยงกับกรณีการแปรพักตร์ของกลุ่มเครือข่ายปัญญาชนชาวอังกฤษ 5 คน หรือ “เคมบริดจ์ไฟว์” ในช่วงต้นทศวรรษ 1950 ที่สร้างความอับอายแก่อังกฤษเป็นอย่างมาก สถานการณ์ข้างต้นส่งผลให้สถานะทางการเมืองและข่าวกรองภายในและต่างประเทศของอังกฤษถูกสั่นคลอนอย่างมาก¹⁹ ตัวละครเจมส์ บอนด์ในนวนิยายเรื่องนี้จึงเปรียบเสมือนภาพแทนของอังกฤษในความพยายามของประเทศเพื่อรักษาอำนาจและปกป้องภัยคุกคามจากโลกคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันการแข่งขันทางอาวุธนิวเคลียร์และเทคโนโลยีซึ่งเป็นพัฒนาการสำคัญของสงครามเย็นตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ก็ถูกเฟลมมิงนำมาเป็นองค์ประกอบในนวนิยายเจมส์ บอนด์ ตัวอย่างเช่น ในเรื่อง “ดร.โน” (Dr.No) ค.ศ. 1958 ที่มีการกล่าวถึงการคุกคามขององค์กรสปเคเตอร์ในการใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อควบคุมโลก และเรื่อง “ธันเดอร์บอลล์” (Thunderball) ค.ศ. 1961 ซึ่งมีเนื้อหาถึงการเผชิญหน้าของพันธมิตรโลกตะวันตกกับการขโมยอาวุธนิวเคลียร์ขององค์กรสปเคเตอร์ เป็นการสะท้อนถึงความกลัวของสังคมในช่วงสงครามเย็นเกี่ยวกับภัยคุกคามจากอาวุธทำลายล้างสูง

¹⁹ Margaret Brecknell, “The Cambridge Five Spy Ring Passed WWII Secrets to the Soviet Union,” (Explore the Archive, 2023), Retrieved November 9, 2025. from <https://explorethearchive.com/cambridge-five>

ภาพที่ 2: รูปปกฉบับพิมพ์แรกของนวนิยายเจมส์ บอนด์ เรื่อง Casino Royale, Dr.No และ Thunderball ของเอียน เฟลมมิง
ที่มา: James Bond Wiki

การโฆษณาชวนเชื่อของอังกฤษผ่านภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ในทศวรรษ 1960

ในทศวรรษ 1960 เป็นช่วงเวลาแห่งความตึงเครียดระหว่างสหรัฐฯ และโซเวียตอีกครั้ง จาก“วิกฤตการณ์ขีปนาวุธคิวบา” (Cuban Missile Crisis) ค.ศ. 1962 ซึ่งเกือบลุกลามเป็นสงครามอาวุธนิวเคลียร์ ภายหลังวิกฤตการณ์นี้ ชาตินิคมหาอำนาจทั้งสองตระหนักถึงความจำเป็นในการลดความเสี่ยงของการเผชิญหน้าทางอาวุธ และเริ่มปรับความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อลดบรรยากาศความตึงเครียดในสงครามเย็น²⁰ อังกฤษภายใต้รัฐบาลแฮโรลด์ แม็คมิลแลน (Harold Macmillan) ในฐานะเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของสหรัฐฯ จึงเป็นตัวกลางในการสื่อสารกับโซเวียต โดยเฉพาะการเจรจาควบคุมอาวุธนิวเคลียร์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองโลก²¹

นอกจากการจารกรรมจะมีความสำคัญต่อความมั่นคงภายในประเทศมหาอำนาจแล้ว การโฆษณาชวนเชื่อก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาตินิคมหาอำนาจในการใช้เป็นเครื่องมือเพื่อชักจูงแต่ละประเทศเข้ามามีบทบาทในอุดมการณ์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านช่องทางรัฐบาล นวนิยาย วรรณกรรม รวมถึงภาพยนตร์ ซึ่งถือเป็นอาวุธทางความคิดอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างสองมหาอำนาจช่วงสงครามเย็น แต่การโฆษณาชวนเชื่อที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของความขัดแย้งได้ดี นั่นคือการใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงอุดมการณ์ทาง

²⁰ สตีวีย์ สวังก์บุตร, *ยุโรปในสงครามเย็น ค.ศ.1945-1991* (กรุงเทพฯ: คัดติโสภาการพิมพ์, 2558), 95.

²¹ Philip Stephens, *British Alone: The Path from Suez to Brexit*, 127-128.

การเมือง โดยเฉพาะอุตสาหกรรม “ภาพยนตร์ฮอลลีวูด” (Hollywood) ในทศวรรษ 1960 มีการสอดแทรกเนื้อหาที่เน้นถึงภัยคุกคามจากโลกคอมมิวนิสต์ รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์ของฝ่ายคอมมิวนิสต์และโซเวียตให้เป็นวายร้าย ต่างจากฝ่ายโลกเสรีประชาธิปไตยที่มักถูกนำเสนอในฐานะฝ่ายผู้พิทักษ์คุณธรรมอยู่เสมอ เพื่อให้ผู้ชมตระหนักถึงความน่าสะพรึงกลัวของวายร้ายจากฝ่ายโลกคอมมิวนิสต์ และเป็นการโน้มน้าวจิตใจของผู้คนให้ร่วมใจกันสนับสนุนนโยบายสงครามเย็นของรัฐบาลฝ่ายตะวันตกอีกด้วย โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ขีปนาวุธคิวบา สังคมทั่วโลกต่างหวาดกลัวถึงภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นหากความขัดแย้งในสงครามเย็นพัฒนาไปสู่การใช้อาวุธจริง

ขณะเดียวกัน วิกฤตการณ์ครั้งนี้ยังเป็นจุดเปลี่ยนที่สร้างแรงกระตุ้นให้สังคมอังกฤษเริ่มตั้งคำถามถึงการเป็นพันธมิตรอันใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ว่าอาจนำมาซึ่งความเสี่ยงต่อความมั่นคงภายในประเทศได้ และอังกฤษไม่มีศักยภาพในการปกป้องตนเองเลย กระแสความไม่มั่นใจดังกล่าวยังสะท้อนว่าสังคมอังกฤษเริ่มตระหนักว่าการพึ่งพาอำนาจจากสหรัฐฯ อาจทำให้ประเทศสูญเสียทั้งอิสรภาพทางการเมืองและอัตลักษณ์ของตนเองในเวทีโลกได้ด้วย นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอังกฤษในทศวรรษ 1960 ยังเผยให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความหวาดกลัวต่อภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ที่สื่อมวลชนของรัฐมักเน้นย้ำอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งสื่อพิมพ์ โบรชัวร์ และโปสเตอร์จะยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนสนับสนุนนโยบายของรัฐ แต่ในทางตรงกันข้าม เยาวชนคนรุ่นใหม่กลับมีทัศนคติเชิงลบมากขึ้น เนื่องจากมองว่าการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐมีลักษณะชี้นำทางการเมืองมากเกินไป และไม่สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ที่ปรารถนาเห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไปสู่ความทันสมัยมากกว่าการรักษาอำนาจและความชอบธรรมของรัฐบาลที่มุ่งฟื้นฟูสถานะมหาอำนาจของอังกฤษอีกครั้ง²²

หลักการของรัฐบาลอังกฤษที่ใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ คือการเน้นย้ำถึงความสำคัญของประชาธิปไตยและเสรีภาพในโลกตะวันตกผ่านการใช้สื่อมวลชนในการสร้างความหวาดกลัวต่อการคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์และการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียต แสดงให้เห็นถึงข้อดีของระบอบทุนนิยมประชาธิปไตย และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของอังกฤษ และพันธมิตรโลกตะวันตกประเทศอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการต่อต้านแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศระบอบคอมมิวนิสต์ด้วยเช่นกัน ซึ่งในช่วงทศวรรษ 1960 สื่อมวลชนกลายเป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่โฆษณาชวนเชื่อแก่สังคมอังกฤษทั้งในเมืองและชนบท ได้แก่ โทรทัศน์และวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ และภาพยนตร์ ที่สามารถทำให้รัฐบาลและองค์กรสื่อมวลชนต่าง ๆ

²² James Curran, *Media and Power* (London: Routledge, 2002), 37.

สามารถสื่อสารแนวคิดและอุดมการณ์ที่ต้องการเผยแพร่สู่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สถานีโทรทัศน์และวิทยุของอังกฤษอย่าง “บีบีซี” (British Broadcasting Corporation: BBC) ซึ่งเป็นองค์กรมหาชนที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสารและสารคดีที่สนับสนุนนโยบายของรัฐ²³ โดยการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับความสำเร็จของรัฐบาลในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

อย่างไรก็ดี ในความเป็นจริง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของอังกฤษกำลังเข้าสู่สภาวะฝืดเคืองจากหนี้สาธารณะและอัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้น²⁴ ขณะที่สังคมอังกฤษในหมู่เยาวชนรุ่นใหม่เริ่มเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมให้ทันสมัยมากขึ้น การใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ในการโฆษณาชวนเชื่อในรูปแบบเดิมจึงไม่สามารถตอบสนองต่อรสนิยมของผู้ชมได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในช่วงที่สังคมอังกฤษเริ่มให้ความสำคัญกับความบันเทิงมากกว่าสารคดีทางการเมือง ด้วยเหตุนี้อุตสาหกรรมภาพยนตร์อังกฤษจึงเริ่มหันมาใช้ “ภาพยนตร์แนวจารกรรม” เป็นสื่อหลักในการถ่ายทอดแนวคิดด้านความมั่นคงและอุดมการณ์ของชาติในรูปแบบที่เข้าถึงผู้ชมได้ง่ายกว่า ซึ่งภาพยนตร์ประเภทนี้สามารถผสมผสานความตื่นเต้นจากปฏิบัติการลับเข้ากับการสื่อสารเชิงอุดมการณ์ ทำให้รัฐสามารถส่งสารทางการเมืองไปยังประชาชนได้อย่างแยบยลและสอดคล้องกับบรรยากาศของสงครามเย็น โดยผสมผสานเนื้อหาความบันเทิงและการผจญภัยเข้ากับการนำเสนอภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งช่วยให้เข้าถึงผู้ชมวงกว้างได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น จากการใช้อาวุธนิวเคลียร์หรือเทคโนโลยีด้านอวกาศ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญถึงความน่ากลัวของฝ่ายอธรรมภายในเรื่องทำให้การใช้ภาพยนตร์กลับสามารถเชื่อมโยงกับความสนใจของผู้ชมรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาพยนตร์อังกฤษถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของประเทศในฐานะ “ตัวแทนของผู้นำโลกเสรี” และได้รับการตอบรับในเชิงบวกจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากวงการภาพยนตร์อังกฤษมีพัฒนาการด้านแนวคิดและเทคนิคการผลิตที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมยุคใหม่ กอปรกับการได้รับอิทธิพลจากอุตสาหกรรมภาพยนตร์ฮอลลีวูดและการร่วมทุนกับต่างประเทศ ซึ่งช่วยให้สามารถสร้างผลงานที่มีคุณภาพและเข้าถึงตลาดโลกมากขึ้น บ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของภาพยนตร์ในฐานะ “เครื่องมือทางวัฒนธรรม” ที่อังกฤษสามารถต่อยอดเพื่อส่งเสริมบทบาทของตนเองในเวทีโลกได้

หลังจากเอียน เฟลมมิงสร้างตัวละครสายลับชาวอังกฤษในฉบับของตนเองแล้ว จึงมีความพยายามที่จะนำตัวละครเจมส์ บอนด์ มาสร้างเป็นภาพยนตร์แนวจารกรรม โดยเน้นทั้งความบันเทิงและขยายการตลาดภาพยนตร์ไปยังทั่วโลก ความคิดนี้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทในต้นทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นยุคที่อุตสาหกรรมภาพยนตร์กำลังเฟื่องฟู

²³ James Curran, *Media and Power*, 21.

²⁴ David Childs, *British Since 1945: A Political History* (London: Routledge, 1997), 100.

โดยเฉพาะภาพยนตร์ฮอลลีวูดของสหรัฐฯ ที่เริ่มมีอิทธิพลต่อผู้ชมทั่วโลก อังกฤษจึงมองเห็นโอกาสที่จะสร้าง “ภาพยนตร์สายลับ” ในแบบฉบับของตนเอง เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์ของชาติหลังยุคอาณานิคมและแสดงศักยภาพทางวัฒนธรรมที่สามารถแข่งขันกับมหาอำนาจด้านความบันเทิงอย่างสหรัฐฯ ได้ เฟลมมิงจึงมอบสิทธิในการดัดแปลงนวนิยายให้ “อัลเบิร์ต อาร์. บร็อกโคลี” (Albert R. Broccoli) และ “แฮร์รี ซอลท์ซแมน” (Harry Saltzman) สองผู้อำนวยการสร้างและเป็นผู้ร่วมก่อตั้ง “บริษัทอีออน โปรดักชันส์” (EON Productions)²⁵ เป็นผู้เสนอสิทธิในการมีลิขสิทธิ์สร้างภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ รวมถึงได้รับทุนสร้างรวมจาก “บริษัทยูไนเต็ด อาร์ติสต์ส” (United Artists) ของสหรัฐฯ เพื่อสร้างภาพยนตร์เจมส์ บอนด์เรื่องแรกในเรื่อง “พยัคฆ์ร้าย 007” (Dr.No) ใน ค.ศ. 1962 ซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นของภาพยนตร์เจมส์ บอนด์เรื่องแรก โดยดัดแปลงมาจากนวนิยายสายลับของเอียน เฟลมมิงขึ้นใน ค.ศ. 1958 มาดัดแปลงเป็นภาพยนตร์สายลับเรื่องแรกของแฟรนไชส์เจมส์ บอนด์ ที่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเสนอ โดยมีเนื้อหาถึงสายลับจากหน่วยสืบราชการลับ MI6 นามว่า “เจมส์ บอนด์” นำแสดงโดย “ฌอน คอนเนอร์” (Sean Connery) นักแสดงชาวสกอตแลนด์ โดยใช้หมายเลขรหัส 007 ซึ่งเป็นรหัสที่มีใบอนุญาตสังหารบุคคลได้โดยไม่ผิดกฎหมาย²⁶ ได้รับคำสั่งจากภายในองค์กรในการทำภารกิจเพื่อสืบสวนถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และใช้ความสามารถ ไหวพริบ สติปัญญา และการตัดสินใจอันเฉียบขาด ลงมือปฏิบัติหน้าที่เพื่อทำภารกิจให้สำเร็จลุล่วง โดยมีเพื่อนสนิทเป็นสายลับ CIA นามว่า “เฟลิกซ์ ไลเทอร์” (Felix Leiter) เป็นผู้ช่วยของเจมส์ บอนด์ในการทำภารกิจ ขณะที่ฝ่ายอธรรมในเรื่องเป็นสายลับจากโซเวียต รวมถึงองค์กรลับนาม “สเปคเตอร์” (SPECTRE)²⁷ ที่พยายามจารกรรมข้อมูลด้านความมั่นคงจากบุคคลหรือ

²⁵ บริษัทอีออน โปรดักชันส์ (Eon Productions) คือ บริษัทภาพยนตร์สัญชาติอังกฤษที่ผลิตภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ก่อตั้งโดยอัลเบิร์ต อาร์. บร็อกโคลี (Albert R. Broccoli) และแฮร์รี ซอลท์ซแมน (Harry Saltzman) ใน ค.ศ. 1961 และกลายเป็นหุ้นส่วนสำหรับการสร้างภาพยนตร์เจมส์ บอนด์เรื่องแรก โดยก่อตั้งบริษัทตันแจ็ก (Danjaq, LLC) ซึ่งเป็นบริษัทที่ถือครองลิขสิทธิ์ในการผลิตภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ เพียงบริษัทเดียว

²⁶ แม้จะมีการสันนิษฐานว่ารหัส “007” ตามนวนิยายของเอียน เฟลมมิงอาจมีที่มาจากสัญลักษณ์ “00” บนจดหมายของจอห์น ดี (John Dee) นักคณิตศาสตร์ชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 1 (Queen Elizabeth I) เขียนจดหมายลับถึงพระราชินีเพื่อสื่อถึงว่า “นี่คือข้อความถึงพระนางเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น” (For “Your” (Her) Eyes Only) หรืออาจเป็นวลี “Eyes Only” ที่ปรากฏอยู่บนเอกสารลับทางทหารและการทูตในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 อย่างไรก็ตาม นักประวัติศาสตร์ชาวกรองบางส่วนเห็นว่ารหัส 007 เป็นเพียง “เกร็ดเชิงวรรณกรรม” เท่านั้น ไม่ใช่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แต่อย่างใด; Christopher Andrew, *The Secret World: A History of Intelligence*, (London: Allen Lane, 2018), 72.

²⁷ SPECTRE ย่อมาจากคำว่า (Special Executive for Counter-Intelligence, Terrorism, Revenge and Extortion) คือ องค์กรลับที่ถูกสมมุติขึ้นโดยเอียน เฟลมมิง เป็นองค์กรที่ไม่ฝักใฝ่และไม่

ภายในองค์กรของฝ่ายตะวันตกเพื่อหมายจะคร่าชีวิตผู้บริสุทธิ์และยุยงปลุกปั่นให้เกิดสงครามด้วยการใช้อาวุธนิวเคลียร์ รวมถึงเทคโนโลยีด้านอวกาศ เช่น ยานอวกาศ ดาวเทียม เป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อต่อสู้ทางความคิดกับฝ่ายธรรมะ อันหมายถึงฝ่ายโลกเสรีในระบอบทุนนิยม²⁸

แม้ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ บางเรื่องอาจไม่ได้นำเสนอภาพลักษณ์วายร้ายของโซเวียตอย่างตรงไปตรงมา แต่การวิเคราะห์บางฉากของภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ก็เผยให้เห็นถึงการสอดแทรกแนวคิดที่มุ่งสะท้อนถึงความพยายามในการทำลายระบอบคอมมิวนิสต์ของโซเวียต โดยการเปิดโปงข้อมูลจากตัวของวายร้ายเองด้วยเช่นกัน²⁹ อีกทั้งภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ยังสะท้อนภาพถึงความมั่งคั่งและหรูหราของตัวละคร ผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น รถยนต์หรู อุปกรณ์ไฮเทค แฟชั่น และวิถีชีวิตของผู้มีฐานะในอังกฤษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเติบโตของวัฒนธรรมบริโภคหลังสงคราม และยังเป็นการสร้างภาพแทนของความเป็นอังกฤษที่ยังคงทรงอิทธิพลทางวัฒนธรรมในเวทีโลก แม้ประเทศจะสูญเสียสถานะทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองไปบางส่วนก็ตาม แต่การแต่งกายด้วย “ชุดทักซิโด” (Tuxedo) ในงานเลี้ยงพิเศษ หรือการเดินทางไปยังต่างประเทศของเจมส์ บอนด์ ซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์ของสังคมที่ผสมผสานระหว่างการใช้ชีวิตของกลุ่มชนชั้นนำกับการแสวงหาตัวตนของเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าด้วยกัน ยังเป็นการตอกย้ำถึง “ความสูงส่งทางวัฒนธรรม” ของอังกฤษในฐานะชาติที่ยังคงมีรสนิยมและแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ยาวนานและเหนือกว่าชาติอื่นอีกด้วย³⁰

สนับสนุนการเข้าร่วมกับอุดมการณ์ของประเทศและการเมืองฝ่ายใด โดยองค์กรสเปคเตอร์ปรากฏอยู่ในนวนิยายของเฟลมมิง ตลอดจนภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ 007 ในแต่ละภาค ในฐานะบุคคลที่ 3 ซึ่งเป็น “วายร้าย” ที่คอยกลั่นแกล้งให้โลกเผชิญกับหายนะอยู่ตลอดเวลา

²⁸ Lee Pfeiffer, *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*, (London: Boxtree, 1998), 13-14.

²⁹ เตชวัฒน์ แซ่ม้อย, “พรอบพากันดาในวงการภาพยนตร์ตะวันตกว่าด้วยเรื่องสหภาพโซเวียตกับบริบทวายร้ายในยุคสงครามเย็น: กรณีศึกษาภาพยนตร์ 007 เจมส์ บอนด์ (ปี ค.ศ. 1962-1967),” 50.

³⁰ Christine Berberich, “Putting England Back on Top? Ian Fleming, James Bond, and the Question of England,” 14. (Online).

ภาพที่ 3: โปสเตอร์ภาพยนตร์พิกซ์ร้าย 007 (Dr.No) ในโรงภาพยนตร์ของอังกฤษ
ใน ค.ศ. 1962
ที่มา: 007.com

จากกระแสความนิยมภาพยนตร์แนวจารกรรม ทำให้ภาพยนตร์เรื่อง “Dr.No” ได้รับความนิยมอย่างสูงทั้งในอังกฤษและสหรัฐฯ แม้กระทั่ง จอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ก็เป็นแฟนตัวยงของเจมส์ บอนด์ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม สหภาพโซเวียตกลับมองว่าเจมส์ บอนด์ คือเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของระบบทุนนิยมที่พยายามทำให้โลกตะวันตกเกลียดชังคอมมิวนิสต์ เพราะในสายตาของโลกคอมมิวนิสต์ เจมส์ บอนด์ คือ “สัตว์ร้ายจากโลกทุนนิยม” (Capitalist Beast) ที่หวังจะทำลายระบอบคอมมิวนิสต์ เพียงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนเท่านั้น ถึงขั้นทำให้โซเวียตมีแนวคิดในการสร้างภาพลักษณ์ “สายลับโซเวียตในอุดมคติ” ที่ตรงข้ามกับเจมส์ บอนด์ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนจากโลกคอมมิวนิสต์เช่นกัน³¹ ทำให้ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ยิ่งตอกย้ำบทบาทของภาพยนตร์ในฐานะเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อมากขึ้น และยังทำให้ภาพยนตร์แนวสายลับจารชนได้รับความนิยมมากในช่วงทศวรรษ 1960 โดยเฉพาะภาพยนตร์เรื่อง Dr.No สามารถทำรายได้จากผู้ชมทั่วโลกสูงถึง 60 ล้านปอนด์³² ทำให้บริษัทอ็อน โปรดักชันส์กลายเป็นผู้ผลิตภาพยนตร์สายลับระดับโลก ความร่วมมือระหว่างบริดจ์โคลีกับซอลท์ซแมนส่งผลให้เกิดการพัฒนาภาพยนตร์เจมส์ บอนด์อย่าง

³¹ ยูริ ชุคอฟ (Yuri Zhukov) บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ปราวดา (Pravda) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์หลักของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ได้เคยตีพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ใน ค.ศ. 1965 ว่าเป็น “ตัวแทนของโลกทุนนิยมที่โหดร้ายและไร้ศีลธรรม”; Alexander Rose, “The Soviet James Bond,” (Spionage, 2022), Retrieved November 6, 2025. from <https://alexanderrose.substack.com/p/the-soviet-james-bond>

³² Lee Pfeiffer, *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*, 21.

ต่อเนื่อง จนเกิดเป็นภาพยนตร์ภาคต่อของเจมส์ บอนด์เรื่อง “เพชรฆาต 007” (From Russia with Love) ค.ศ. 1963, “จอมมฤตยู 007” (Goldfinger) ค.ศ. 1964, “ธันเดอร์บอลล์” (Thunderball) ค.ศ. 1965, “จอมมหากาฬ 007” (You Only Live Twice) ค.ศ. 1967, “ยอดพยัคฆ์ราชินี” (On Her Majesty’s Secret Service) ค.ศ. 1969, “เพชรพยัคฆราช” (Diamond Are Forever) ค.ศ. 1971, “พยัคฆ์มฤตยู 007” (Live and Let Die) ค.ศ. 1973 จนถึงเรื่อง “เพชรฆาตปืนทอง” (The Man with The Golden Gun) ค.ศ. 1974 ซอลท์ ซแมน ได้ขายหุ้นของตนในบริษัทตันแจ็ก ซึ่งเป็นบริษัทที่ถือครองลิขสิทธิ์การผลิตภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ร้อยละ 50 ให้แก่บริษัทยูไนเต็ด อาร์ติสต์ส ทำให้บริษัทอ็อน โปรดั๊กชันส์ และบริษัทยูไนเต็ด อาร์ติสต์ส ยังคงสามารถผลิตภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ “พยัคฆ์ร้ายสุดที่รัก” (The Spy Who Loved Me) ค.ศ. 1977, “พยัคฆ์ร้ายเหนือเมฆ” (Moonraker) ค.ศ. 1979, “เจาะดวงตาเพชรฆาต” (For Your Eyes Only) ค.ศ. 1981, “เพชรฆาตปลาหมึกยักษ์” (Octopussy) ค.ศ. 1983, “พยัคฆ์ร้ายพญายม” (A View to a Kill) ค.ศ. 1985, “พยัคฆ์ร้ายสะบัดลาย” (The Living Daylights) ค.ศ. 1987 และ “รหัสสังหาร” (License to Kill) ค.ศ. 1989

ขณะที่บรรยากาศความตึงเครียดของสงครามเย็นยังคงดำเนินอยู่ ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ถือว่ามีผลสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ของอังกฤษในเวทีโลก โดยเฉพาะการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของอังกฤษในช่วงสงครามเย็นที่เน้นถึงการปกป้องพันธมิตรโลกตะวันตกจากการคุกคามของวายร้ายที่มักเป็นตัวแทนจากประเทศในระบอบคอมมิวนิสต์ ยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นตัวแทนและจินตนาการของคนอังกฤษที่ต้องการบ่งบอกว่าตนเองมีความสำคัญต่อการเป็นตัวแทนของมหาอำนาจในยุโรปที่คอยทำหน้าที่ป้องกันการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่ให้เข้ามาแทรกแซงการเมืองในยุโรปได้เช่นกัน³³ แม้ในความเป็นจริง บทบาทของอังกฤษในช่วงทศวรรษ 1960-1970 ถูกลดทอนลงอย่างมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้อาวุธนิวเคลียร์ใน “โครงการโพลาริส” (Polaris Programme) ซึ่งเป็นระบบขีปนาวุธนำวิถีทางทะเลของอังกฤษที่ต้องได้รับอนุมัติจากสหรัฐฯ ตาม “ข้อตกลงนาสซา” (Nassau Agreement) ใน ค.ศ. 1962³⁴ กอปรกับแฮโรลด์ วิลสัน (Harold Wilson) นายกรัฐมนตรีอังกฤษระหว่าง ค.ศ. 1964-1970 และ ค.ศ. 1974-1976 ดำเนินนโยบายแสวงหาความร่วมมือกับโซเวียตเพื่อผ่อนคลายบรรยากาศความตึงเครียดของสงครามเย็นในยุโรป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความถดถอยของสถานะอังกฤษในฐานะมหาอำนาจทั้งทางยุทธศาสตร์และการทูต ทำให้อังกฤษไม่อาจกำหนดทิศทางด้านความมั่นคงของตนเองได้อย่างอิสระ และต้องผูกพันกับสหรัฐฯ มากขึ้น

³³ Scott Anthony, *The Story of British Propaganda Film* (London: British Film Institute, 2024), 134-135.

³⁴ Philip Stephens, *British Alone: The Path from Suez to Brexit*, 124-125.

แม้ว่าภาพยนตร์เจมส์ บอนด์จะถูกผลิตเพื่อความบันเทิงเชิงพาณิชย์ และการนำเสนอภาพสายลับจากรัฐบาลในฐานะผู้พิทักษ์ระบอบทุนนิยม แต่แรงจูงใจของนักเขียน ผู้สร้างภาพยนตร์ และรัฐบาลที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ภายในเรื่อง ไม่ได้จำเป็นต้องเป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด แม้เขียน เฟลมมิงจะไม่ได้มุ่งสร้างนวนิยายเจมส์ บอนด์ในฐานะเครื่องมือของรัฐโดยตรง หากแต่องานเขียนของเขาก็ไม่อาจแยกขาดจากบริบทของอังกฤษในช่วงสงครามเย็นได้ ดังกรณีที่เฟลมมิงได้นำเรื่องการแปรพักตร์ของกาย เบอร์เจสและโดแนลด์ แมคลินเข้ามาผสมอยู่ในนวนิยายเรื่อง “Casino Royale” ผ่านตัวละครเวสเปอร์ ลินด์³⁵ ขณะที่เขาได้กำหนดตัวละครเจมส์ บอนด์เปรียบเสมือนประชาชนชาวอังกฤษที่กำลังประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายหลังวิกฤตการณ์คลองสุเอซ แต่ในทางกลับกัน เจมส์ บอนด์ก็ถือเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมชนชั้นนำอังกฤษที่ถูกปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเครื่องแต่งกาย (ชุดทักซีโด) ความมีวินัยและอดทน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสง่างามและความสุขุมเยือกเย็น ความพิถีพิถันในการเลือกอาหารและเครื่องดื่มเพื่อบริโภค รวมถึงเรื่องบทบาทของสตรี หรือ “ผู้หญิงของบอนด์” บ่งบอกถึงความมีเสน่ห์และนำคอบหาตามแบบฉบับสายลับชาวอังกฤษ ทำให้ภาพลักษณ์ดังกล่าวช่วยตอกย้ำถึงความเหนือชั้นเชิงวัฒนธรรมของอังกฤษได้เป็นอย่างดี³⁶ ทั้งนี้ โลกทัศน์แบบสุภาพบุรุษชาวอังกฤษและอัตลักษณ์ของชนชั้นนำที่ปรากฏในนวนิยายได้สะท้อนความพยายามของสังคมอังกฤษในการยืนยันสถานะและบทบาทของตนเองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ท่ามกลางความเสื่อมถอยของจักรวรรดิและการแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีนิยมกับโลกคอมมิวนิสต์ ดังที่ Christine Berberich ชี้ให้เห็นว่าเจมส์ บอนด์สะท้อน “จินตนาการแบบชาตินิยม” (Nationalist Fantasy) ของเฟลมมิงที่กำหนดให้ตัวละคร “สุดยอดสายลับ” (Super-Spy) ชาวอังกฤษที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับของทั่วโลก “เจมส์ บอนด์” จึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงวัฒนธรรมในการ “นำพาอังกฤษกลับสู่จุดสูงสุด” อีกครั้งผ่านจินตนาการทางการเมืองและสังคมของตัวผู้เขียนต่อสมัยสงครามเย็น³⁷

ในทำนองเดียวกัน อัลเบิร์ต อาร์. บร็อกโคลีและแฮร์รี ซอลท์ซแมน ในฐานะผู้สร้างภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ก็มุ่งเน้นผลประโยชน์เชิงพาณิชย์เพื่อขยายตลาดภาพยนตร์สู่ระดับโลก และรัฐบาลอังกฤษเองก็ไม่ได้มีหลักฐานชัดเจนว่ามีส่วนเกี่ยวข้องต่อการควบคุมหรือกำหนดทิศทางเนื้อหาภายในภาพยนตร์โดยตรง แต่ก็มีรูปแบบของการสนับสนุนเชิงโครงสร้าง อาทิ การอนุญาตให้สถานที่สำคัญทางราชการ เช่น อาคารสำนักงานใหญ่ของหน่วยสืบราชการลับอังกฤษ (MI6 Building) รวมถึงการให้คำปรึกษาและองค์ความรู้ด้านข่าวกรอง

³⁵ Christine Berberich, “Putting England Back on Top? Ian Fleming, James Bond, and the Question of England,”: 23-24. (Online).

³⁶ *Ibid.*, 14, 26.

³⁷ *Ibid.*, 14-15.

ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลและหน่วยสืบราชการลับอังกฤษให้ปรากฏในฐานองค์กรที่มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพในเวทีโลก ด้วยเหตุนี้ จึงส่งผลให้ผลลัพธ์เชิงอุดมการณ์ของภาพยนตร์อาจถูกมองว่าเป็น “ผลลัพธ์ทางอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ” (Unintended Ideological Outcome)³⁸ กล่าวคือ แม้แรงจูงใจของแต่ละฝ่ายจะแตกต่างกัน แต่เนื้อเรื่อง ตัวละคร และการจัดวางวายร้ายในภาพยนตร์กลับบรรจบกันในการทำให้ระเบียบโลกเสรีนิยมตะวันตกดูมีความชอบธรรมและน่าเชื่อถือในสายตาผู้ชมมากขึ้น

ภาพที่ 4: อัลเบิร์ต อาร์. บร็อคโคลี, เอียน เฟลมมิง, ฌอน คอนเนอร์ และ แฮร์รี ซอลท์ซแมน (เรียงจากซ้ายไปขวา) ในการถ่ายภาพโปรโมตภาพยนตร์ ก่อนเริ่มการถ่ายทำภาพยนตร์ “พยัคฆ์ร้าย 007” (Dr.No) ใน ค.ศ. 1962
ที่มา: 007.com

การดัดแปลงนวนิยายจากหนังสือ:

สู่การเป็น “สายลับผู้พิทักษ์ระบอบทุนนิยมแห่งโลกภาพยนตร์”

หน้าที่หลักของเจมส์ บอนด์ คือการปกป้องผลประโยชน์ของพันธมิตรโลกตะวันตก จากภัยคุกคามของโซเวียตและองค์กรสเปคเตอร์ที่มีการวางแผนและแทรกซึมเข้าไปในองค์กร หรือหน่วยสืบราชการลับระหว่างประเทศที่หมายจะทำลายระบบเศรษฐกิจและเสถียรภาพของชาติตะวันตก นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1940 การแทรกซึมของภัยคอมมิวนิสต์ในโลกตะวันตกได้ก่อให้เกิดบรรยากาศ “ความกลัวภัยสีแดง” (Red Scare) ที่เป็นการเชื่อว่ามีสายลับหรือผู้ฝึกไฟโซเวียตและลัทธิคอมมิวนิสต์กระทำการจารกรรมข้อมูลด้านความมั่นคงเพื่อบ่อนทำลายอำนาจของฝ่ายตะวันตกอยู่ เรื่องราวของตัวละครเจมส์ บอนด์จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของคนอังกฤษและวีรบุรุษของพันธมิตรโลกตะวันตกในการทำหน้าที่เป็น “สายลับผู้พิทักษ์ระบอบทุนนิยมแห่งโลกภาพยนตร์” เพื่อสกัดกั้นและขัดขวางความชั่วร้าย

³⁸ Tony Shaw and Denise J. Youngblood, *Cinematic Cold War: The American and Soviet Struggle for Hearts and Minds* (Lawrence: University Press of Kansas, 2010), 234-236.

ของโซเวียต โดยกำหนดให้ตัวละครหรือองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวข้องกับโซเวียตเป็นวรายักษ์หลักของภาพยนตร์ที่ผลิตและฉายในช่วงสงครามเย็น ดังที่เห็นได้จากภาพยนตร์เรื่อง “From Russia with Love” ใน ค.ศ. 1963 ที่มีเนื้อหาถึงการวางแผนขององค์ประกอบตัวละคร โดยใช้ตัวละคร “ทาเทียนา โรมานอฟา” (Tatiana Romanova) สายลับหญิงของหน่วยต่อต้านสายลับของโซเวียต (SMERSH)³⁹ ซึ่งแปรพักตร์เข้ามาอยู่ในโลกตะวันตกเพื่อหลอกล่อให้เจมส์ บอนด์เข้ามาติดกับดัก อันจะทำให้หน่วยสืบราชการลับ MI6 เสียหายจากเรื่องอื้อฉาวนั้น⁴⁰ ซึ่งเนื้อหาข้างต้นมีลักษณะคล้ายกับการแปรพักตร์ของแอนโทนี บลันต์ (Anthony Blunt) นักประวัติศาสตร์ศิลปะที่ทำงานใกล้ชิดกับราชวงศ์อังกฤษซึ่งใน ค.ศ. 1964 ได้สารภาพว่าเป็น 1 ใน 5 ของกลุ่มเครือข่ายปัญญาชนชาวอังกฤษที่ทำงานให้กับสหภาพโซเวียต ส่งผลให้กลายเป็นเรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับประสิทธิภาพในด้านข่าวกรองของของหน่วยความมั่นคง MI5 และหน่วยสืบราชการลับ MI6 อีกทั้งยังส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางด้านข่าวกรองกับหน่วยสืบราชการลับ CIA เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจระหว่างกันมากขึ้น

ขณะที่ภาพยนตร์เรื่อง “Goldfinger” ใน ค.ศ. 1964 ได้สะท้อนความพยายามในการปรับภาพลักษณ์ของอังกฤษให้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่ง “ความเป็นอังกฤษสมัยใหม่” ผ่านการนำเสนอเทคโนโลยีล้ำสมัยและรสนิยมอันหรูหราของตัวละคร เช่น “รถยนต์แอสตัน มาร์ติน ดีบีไฟว์” (Aston Martin DB5) ที่กลายเป็นสัญลักษณ์ของเจมส์ บอนด์ และอุปกรณ์ล้ำสมัยต่าง ๆ เช่น นาฬิกา ปากกา กระเป๋าเอกสารที่ซ่อนอาวุธ ซึ่งสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างความเป็นสุภาพบุรุษอังกฤษแบบดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าด้วยกัน⁴¹ บ่งบอกถึงสิ่งที่คนอังกฤษในยุคหลังสงครามต้องการแสดงให้โลกเห็นว่า ประเทศของตนยังคงมีศักยภาพทางวัฒนธรรมนวัตกรรมและวัฒนธรรม แม้มันพาไปในฐานะมหาอำนาจจะถดถอยลงก็ตาม

ความสำเร็จของภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ในช่วงกลางทศวรรษ 1960 เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “Goldfinger” และ “Thunderball” ได้สร้างกระแส “ความคลั่งไคล้สายลับ” (Spy Craze) ขึ้นทั่วโลก⁴² สะท้อนถึงความนิยมในแนวภาพยนตร์จารกรรมที่ผสมผสานความตื่นเต้นและ

³⁹ SMERSH (Смерть Шпионам) คือหน่วยต่อต้านสายลับของกองทัพสหภาพโซเวียตที่ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1943 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดกลุ่มต่อต้านโซเวียต ผู้แปรพักตร์ สายลับ และกองทัพนาวีจากการแทรกซึมในแนวรบด้านตะวันออกช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังมีหน้าที่สังเกตการณ์เจ้าหน้าที่โซเวียตที่อาจทรยศ หรือ แปรพักตร์ให้กับฝ่ายตรงข้ามด้วยเช่นกัน จนกระทั่งถูกยกเลิกไปใน ค.ศ. 1946 เอียน เฟลมมิงจึงนำชื่อ SMERSH มาดัดแปลงใช้ในนวนิยายเจมส์ บอนด์ช่วงต้นทศวรรษ 1950 โดยเป็น “องค์กรลับของโซเวียตที่มีเป้าหมายลอบสังหารสายลับจากโลกตะวันตก”

⁴⁰ อรรถกรรณ์ ปรีชากุล, “การศึกษาภาพสะท้อนของการแข่งขันทางการเมืองระหว่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามเย็นที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ชุดเจมส์ บอนด์,” 20-21.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 22.

⁴² กระแสความคลั่งไคล้สายลับ (Spy Craze) เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมบิ๊อปที่เกิดขึ้นจากความสำเร็จของภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ในทศวรรษ 1960 จนนำไปสู่การผลิตสื่อภาพยนตร์และ

เทคโนโลยีและความหลงใหลของผู้ชมต่อโลกของการสอดแนม ซึ่งเป็นประเด็นร้อนแรงในช่วงสงครามเย็น จนทำให้สื่อโทรทัศน์และภาพยนตร์ค่ายอื่น ๆ ได้มีการลอกเลียนแบบภาพยนตร์สายลับในฉบับของตนเองมากขึ้น⁴³ แม้จะมีการลอกเลียนแบบภาพยนตร์สายลับมากมาย รวมถึงไซเวียตที่ต้องการสร้างภาพยนตร์สายลับขึ้นมาเป็นของตนเอง⁴⁴ แต่ภาพยนตร์เรื่อง “Thunderball” กลับได้รับความสำเร็จอย่างสูงจากการทำรายได้ทั่วโลกมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ผู้สร้างภาพยนตร์ต้องการแสดงให้เห็นว่าภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ คือภาพยนตร์สายลับที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง⁴⁵ รวมถึงการนำเนื้อหาเกี่ยวกับการขโมยระเบิดปรมาณู 2 ลูกจากองค์กรนาโตและการแข่งขันด้านอวกาศระหว่างสหรัฐฯ กับไซเวียต ในภาพยนตร์เรื่อง “You Only Live Twice” ขององค์กรสเปคเตอร์ที่ต้องการให้สองมหาอำนาจทำสงครามอาวุธนิวเคลียร์ระหว่างกัน ภาพรวมของภาพยนตร์ได้แสดงถึงความหวาดกลัวต่อสงครามอาวุธนิวเคลียร์ที่อาจส่งผลร้ายกับชาติตะวันตกได้ในอนาคต ภาพยนตร์จึงพยายามสร้างบทบาทของอังกฤษให้ปรากฏผ่านตัวละครสายลับผู้มีความรอบคอบ สุขุม และมีไหวพริบอย่างเจมส์ บอนด์ ซึ่งมักทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” ที่ช่วยคลี่คลายวิกฤตระหว่างสองมหาอำนาจ โดยเจมส์ บอนด์มักจะเป็นผู้รับภารกิจเพื่อยับยั้งไม่ให้ความขัดแย้งลุกลามจนกลายเป็นสงครามนิวเคลียร์ หรือป้องกันแผนการทำลายโลกของวายร้ายที่ต้องการจุดชนวนให้เกิดสงครามขึ้นได้ ภาพลักษณ์ของบอนด์จึงเปรียบเสมือนการสะท้อนบทบาทของอังกฤษในสงครามเย็น ที่แม้จะไม่ได้เป็น “ผู้นำโลกเสรี” อย่างสหรัฐฯ แต่ก็ยังคงพยายามรักษาสถานะของตนเองในฐานะ “ผู้ไกลเกลี่ยที่มีเหตุผล” และ “ผู้รักษาสมดุลทางอำนาจ” ในเวทีโลก

ขณะเดียวกัน แนวคิดนี้ยังสะท้อนความพยายามของสังคมอังกฤษในยุคหลังสงครามว่า อังกฤษยังคงมีอิทธิพลทางศีลธรรม สติ ปัญญา และวัฒนธรรม ซึ่งเหนือกว่าการแข่งขันเชิงอำนาจของสองมหาอำนาจ ทำให้ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์จึงเป็นการนำเสนอเรื่องราวของสายลับผู้พิทักษ์โลกที่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ช่วยตอกย้ำ “จินตนาการของคนอังกฤษ” (The British Imagination) ในยุคที่อิทธิพลทางการเมืองของตนเองเริ่มลดถอยลง รวมถึงการสูญเสียอาณานิคมที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษจำนวนมาก ซึ่งการสูญเสียอำนาจของอังกฤษเป็นการตอกย้ำถึงศักยภาพสถานะการเป็นมหาอำนาจ

รายการโทรทัศน์เกี่ยวกับสายลับเป็นจำนวนมาก เช่น “The Man From U.N.C.L.E.” ใน ค.ศ. 1964 และ “The Spy Who Came in from the Cold”, “Spy in Your Eyes”, “The Ipcress File” ใน ค.ศ. 1965

⁴³ Lee Pfeiffer, *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*, 209.

⁴⁴ ยูริ อันโดรปอฟ (Yuri Andropov) ประธานหน่วยสืบราชการลับ KGB ผลักดันให้สื่อไซเวียตสร้างภาพยนตร์สายลับขึ้นมา โดยเฉพาะตัวละคร “สเตียร์ลิทซ์” (Stierlitz) ในซีรีส์เรื่อง *Seventeen Moments of Spring* ค.ศ. 1973 ซึ่งมีลักษณะต่างจากเจมส์ บอนด์ทั้งหมด; Alexander Rose, “The Soviet James Bond,” *Spionage*, Retrieved November 6, 2025. (Online).

⁴⁵ Lee Pfeiffer, *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*, 45.

เก่าที่ถูกตัดยาลงจากการเผชิญหน้าระหว่างเจมส์ บอนด์กับเอิร์นส์ สตาโฟร โบลเฟลด์ (Ernst Stavro Blofeld) หัวหน้าองค์กรสเปคเตอร์จากภาพยนตร์เรื่อง “Diamond Are Forever” ที่มีความหมายโดยนัยว่า “โบลเฟลด์รู้ว่าบอนด์ไม่ได้มาเพื่อต่อรองอะไร เพราะเขาไม่ได้สนใจจะโจมตีเกาะเล็ก ๆ อยู่แล้ว” ซึ่งหมายถึงอังกฤษนั่นเอง⁴⁶ แม้อังกฤษจะไม่ได้อยู่ในสถานะต่อรองอำนาจกับสหรัฐฯ และโซเวียตได้มากนัก แต่ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์มีความพยายามจะสื่อให้เห็นว่าอังกฤษก็มีอำนาจเทียบเคียงสองมหาอำนาจได้เช่นกัน

บรรยากาศของการแข่งขันในสงครามเย็นระหว่างสหรัฐฯ กับโซเวียตที่ตึงเครียดมาตลอดทศวรรษ 1950 เริ่มคลี่คลายลงในต้นทศวรรษ 1960 หลังวิกฤตการณ์ขีปนาวุธที่คิวบา ผ่านพ้นไป จนกระทั่งปลายทศวรรษ 1960 โลกเข้าสู่ “ยุคผ่อนคลายความตึงเครียด” (Détente) ที่สองชาติอภิมหาอำนาจเห็นถึงความจำเป็นในการลดความตึงเครียดในการแข่งขันด้านการผลิตและสะสมอาวุธนิวเคลียร์เพื่อเป็นการรักษาสันติภาพของโลกไว้ รัฐบาลวิลสันมีบทบาทสนับสนุนการเจรจาระหว่างสหรัฐฯ กับโซเวียต โดยเฉพาะในประเด็นการควบคุมอาวุธนิวเคลียร์ และการเจรจาในข้อตกลงทวิภาคี เช่น “สนธิสัญญาห้ามแพร่กระจายอาวุธนิวเคลียร์” (Nuclear Non-Proliferation Agreement: NPT) ใน ค.ศ. 1969 “การเจรจาลดอาวุธทางยุทธศาสตร์” (Strategic Arms Limitation Talk: SALT) ใน ค.ศ. 1972-1979 “ข้อตกลงเฮลซิงกิ” (Helsinki Accord) ใน ค.ศ. 1975⁴⁷ เนื่องจากทั้งสองประเทศเล็งเห็นถึงความสำคัญในการลดความเสี่ยงจากสงครามอาวุธนิวเคลียร์ จึงหันมาเจรจาทันทีมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ รวมถึงลงนามข้อตกลงทางการค้าที่เพิ่มขึ้น ซึ่งช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับโซเวียตในช่วงผ่อนคลายความตึงเครียดกลับมาดีขึ้น

ภาพที่ 5: ฮาโรลด์ วิลสัน (สมัยที่ 2) เดินทางพบปะกับลีโอนิด เบรจเนฟ (Leonid Brezhnev) ในการลงนามข้อตกลงทวิภาคี ณ กรุงมอสโก ค.ศ. 1975

ที่มา: Getty Images

⁴⁶ อรรถกร จัน ปรีชากุล, “การศึกษาภาพสะท้อนของการแข่งขันทางการเมืองระหว่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามเย็นที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ชุดเจมส์ บอนด์,” 26.

⁴⁷ สันชัย สุวังบุตร, *ยุโรปในสงครามเย็น ค.ศ. 1945-1991*, 116.

แม้การเจรจาระหว่างสองประเทศอภิมหาอำนาจในช่วงทศวรรษ 1970 มีส่วนทำให้บรรยากาศของสงครามเย็นผ่อนคลายลง แต่ในความเป็นจริง การแข่งขันทางการเมืองและการจารกรรมข้อมูลยังคงดำเนินไปอย่างเข้มข้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหวาดระแวงที่สะสมมาในช่วงสงครามเย็นยังคงปะทุคุกรุ่นได้ตลอดเวลา ส่งผลให้ภาพยนตร์ตั้งแต่เรื่อง “Live and Let Die” ถึง “Moonraker” ที่ถูกสร้างในช่วงเวลานี้สะท้อนถึงการเป็นพันธมิตรข้ามจำเป็นระหว่างโลกเสรีกับโลกคอมมิวนิสต์ เพื่อหลีกเลี่ยงความโกลาหลจากภัยคุกคามระหว่างกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ประเด็นนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าเจมส์ บอนด์ อาจถูกมองได้ในฐานะกระจุกสะท้อนพัฒนาการของสงครามเย็นในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมมองของเฟลมมิงที่ต้องการสอดแทรกแนวคิดเรื่องการฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ของอังกฤษขึ้นมาอีกครั้งผ่านตัวละครเจมส์ บอนด์ เห็นได้จากภาพยนตร์เรื่อง “The Spy Who Love Me” ใน ค.ศ. 1977 ซึ่งนำแสดงโดย “โรเจอร์ มัวร์” (Roger Moore) นำเรื่องราวถึงความร่วมมือทางการต่างประเทศระหว่างหน่วยสืบราชการลับอังกฤษกับโซเวียตระหว่างเจมส์ บอนด์ กับ “อัญญา อมาโซวา” (Anya Amasova) สายลับหญิงชาวโซเวียต ในการขัดขวางแผนการของวายร้ายที่ต้องการจะใช้ชีปนาวุธติดหัวรบนิวเคลียร์ทำลายล้างโลกและเข้าสู่สงครามอาวุธนิวเคลียร์ระหว่างสองมหาอำนาจอย่างเต็มรูปแบบ เพื่อสร้างอารยธรรมใต้ทะเลขึ้นมาใหม่⁴⁸ ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงเป็นการนำเสนอผ่านความร่วมมือระหว่างอังกฤษกับโซเวียตในการต่อสู้กับภัยคุกคามจากวายร้ายร่วมกันไม่ให้สถานการณ์โลกเข้าสู่สงครามอาวุธนิวเคลียร์ได้⁴⁹ แม้โครงเรื่องจะเป็นสิ่งที่แทบเป็นไปได้ในความเป็นจริง แต่กลับสะท้อนถึงความร่วมมือยามวิกฤตระหว่างสองมหาอำนาจในช่วงผ่อนคลายความตึงเครียด อีกทั้งยังเป็นการสร้างภาพแทนของอังกฤษในฐานะ “มหาอำนาจ” ที่สามารถมีบทบาทบนเวทีโลกได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาวุธนิวเคลียร์ หากแต่ใช้ความรอบคอบ สติปัญญา และคุณค่าทางศีลธรรมของเจมส์ บอนด์เป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบของโลก จึงเป็นการตอกย้ำแนวคิดของเฟลมมิงที่ต้องการให้เจมส์ บอนด์เป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่และความภาคภูมิใจในความเป็นอังกฤษ ท่ามกลางบริบทที่สถานะของตนเองกำลังลดลงหลังสงคราม

⁴⁸ อรรถกรรณ์ ปรีชากุล, “การศึกษาภาพสะท้อนของการแข่งขันทางการเมืองระหว่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามเย็นที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ชุดเจมส์ บอนด์,” 30.

⁴⁹ Amalini Fernando, *Popular Geopolitics and Motion Pictures: Cold War in James Bond Movies*, Journal of International Studies, Department of International Studies, University of Kelaniya. 5(1), 2019: 16-17. <https://ss.kln.ac.lk/depts/intlSt/media/attachments/2020/07/02/journal-2018.pdf>

ภาพที่ 6: อันยา อมาโซวา, คาร์ล สตรอมเบิร์ก และเจมส์ บอนด์ “โรเจอร์ มัวร์”
(เรียงจากซ้ายไปขวา) ในภาพยนตร์เรื่อง “พยัคฆ์ร้ายสุดที่รัก”
(The Spy Who Loved Me) ค.ศ. 1977
ที่มา: 007.com

การแทรกแซงอัฟกานิสถานของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1979 เพื่อช่วยเหลือรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในการปราบปรามขบวนการต่อต้าน นับเป็นจุดสิ้นสุดของยุคผ่อนคลายความตึงเครียดในสงครามโลก และทำให้โลกกลับเข้าสู่ช่วง“สงครามเย็นครั้งใหม่” (New Cold War) ในต้นทศวรรษ 1980 โดยภายใต้รัฐบาลของ “โรนัลด์ เรแกน” (Ronald Reagan) และ “มาร์กาเรต แทตเชอร์” (Margaret Thatcher) สหรัฐฯ และอังกฤษมีจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยวิพากษ์วิจารณ์แนวทางประนีประนอมกับโซเวียตในช่วงผ่อนคลายความตึงเครียดว่า “เป็นการลดทอนศักดิ์ศรีของโลกเสรี” ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้โซเวียตใช้บรรยากาศของการผ่อนคลายทางการเมืองช่วงสงครามเย็นพัฒนาเทคโนโลยีอาวุธอย่างต่อเนื่อง จนสามารถมี “ขีปนาวุธข้ามทวีป” (Intercontinental Ballistic Missile : ICBM) ในครอบครองเป็นจำนวนมาก⁵⁰ การพัฒนาเทคโนโลยีด้านอาวุธของโซเวียตจึงกลายเป็นภัยคุกคามต่อสหรัฐฯ แล้ว รัฐบาลเรแกนซึ่งมีมุมมองว่าโซเวียตเป็น “จักรวรรดิอันชั่วร้าย” (Evil Empire) ที่ไม่อาจไว้วางใจได้อีก จึงตัดสินใจเพิ่มงบประมาณด้านความมั่นคงเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีด้านอาวุธและระบบป้องกันภัยทางอากาศภายในประเทศ เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์กลับคืนมาจาก โซเวียตอีกครั้ง⁵¹ ส่วนรัฐบาลแทตเชอร์ก็สนับสนุนนโยบายการสกัดกั้นสหภาพโซเวียตของสหรัฐฯ

⁵⁰ สาวิตรี โชตค, “ประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน กับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต ค.ศ.1981-1989,” (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบัณฑิตศึกษาคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), 71-72.

⁵¹ Jeremy Isaac and Taylor Downing, *Cold War: An Illustrated History, 1945-1991*, 356.

และเพิ่มงบประมาณด้านกลาโหมพัฒนาอาวุธเช่นกัน โดยการสนับสนุนโครงการพัฒนาอาวุธและใช้งาน “ขีปนาวุธเพอร์ซิง 2” (Pershing II)⁵² และ “ขีปนาวุธร่อน” (Cruise Missiles) เข้ามาประจำการในยุโรปตะวันตก เพื่อเป็นการตอบโต้การพัฒนาขีปนาวุธของโซเวียต แม้จะทำให้สถานการณ์ความตึงเครียดในยุโรปเพิ่มขึ้น แต่ก็เสริมความแข็งแกร่งให้กลุ่มพันธมิตรโลกตะวันตกอีกด้วย⁵³

บรรยากาศความขัดแย้งของสงครามเย็นที่กลับมาตึงเครียดอีกครั้งในทศวรรษ 1980 ถูกสะท้อนผ่านภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ ซึ่งหันกลับมาใช้เนื้อหาของโซเวียตเป็นภัยคุกคามอีกครั้ง ตั้งแต่ภาพยนตร์เรื่อง “For Your Eyes Only” ว่าด้วยเรื่องราวของนายพลโซเวียตสั่งให้หน่วยรบขโมยเครื่องปล่อยคลื่นความถี่ต่ำในการสังหารขีปนาวุธจากเรือดำน้ำของอังกฤษ ซึ่งจะทำให้โซเวียตสามารถยิงขีปนาวุธโจมตีชาติตะวันตกได้⁵⁴ ภาพยนตร์เรื่อง “Octopussy”⁵⁵ ใน ค.ศ. 1983 ที่เล่าถึงการสมคบคิดของนายพลโซเวียตในการติดตั้งลูกบอลติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์ไปยังฐานทัพอากาศสหรัฐฯ ในเยอรมนีตะวันตก เพื่อสร้างสถานการณ์ว่าเป็นเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการระเบิดของสหรัฐฯ โดยบังเอิญ ซึ่งจะทำให้ชายแดนเยอรมนีตะวันตกเปิดกว้างและเปิดทางให้โซเวียต รุกรานยุโรปได้ เนื้อหาดังกล่าวสะท้อนภาพลักษณ์ของ “ความชั่วร้ายของลัทธิคอมมิวนิสต์” ที่กำลังกลับมา มีอิทธิพลในบริบทสงครามเย็นครั้งใหม่ได้อย่างชัดเจน รวมถึงแผนการของหน่วยลับเพื่อยึดครองอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกทั้งหมด โดยใช้ไมโครชิปคอมพิวเตอร์ที่มีลักษณะคล้ายไมโครชิปของอังกฤษที่ทันทานต่อคลื่นแม่เหล็กจากแรงระเบิดนิวเคลียร์ได้ในภาพยนตร์เรื่อง “A View to a Kill”⁵⁶ และการทำภารกิจของเจมส์ บอนด์ในการสืบสวนถึงการแปรพักตร์ของนายพลโซเวียตเพื่อเปิดโปงแผนการร้ายของนายพลโซเวียต ในภาพยนตร์เรื่อง “The Living Daylights”⁵⁷ เป็นการบ่งบอกถึงแผนการลับของโซเวียตในการสร้างแรงสั่นสะเทือนทางการเมืองโลกกับชาติตะวันตกอีกครั้ง

⁵² ขีปนาวุธเพอร์ซิง 2 (Pershing II) มีชื่อเต็มว่า “MGM-31C Pershing II” คือ ขีปนาวุธพิสัยกลาง (Intermediate Range Ballistic Missile : IRBM) ของสหรัฐอเมริกา เป็นหนึ่งในอาวุธยุทธศาสตร์สำคัญของสหรัฐฯ และยุโรปตะวันตก เพื่อป้องกันภัยคุกคามและตอบโต้การพัฒนาอาวุธของสหภาพโซเวียต หลังจากทำการติดตั้ง “ขีปนาวุธเอสเอส 20 ซาเบอร์” (SS-20 Saber) ประจำการในยุโรปตะวันออกช่วงต้นทศวรรษ 1980; สลาวีร์ โชคก, “ประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน กับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1981-1989,” 35-37.

⁵³ สัตยชัย สุวัจนบุตร, *ยุโรปในสงครามเย็น ค.ศ. 1945-1991*, 128.

⁵⁴ Lee Pfeiffer, *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*, 124.

⁵⁵ *Ibid.*, 133-134.

⁵⁶ Lee Pfeiffer, *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*, 144-145.

⁵⁷ *Ibid.*, 152.

ภาพที่ 7: โปสเตอร์ภาพยนตร์เรื่อง “พยัคฆ์สะบัดลาย” (The Living Daylights) นำแสดงโดย “ทีโมธี ดอลตัน” (Timothy Dalton) ใน ค.ศ. 1987
ที่มา: 007.com

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ความตึงเครียดในสงครามเย็นเปลี่ยนไปเมื่อ “มิกฮาอิล กอร์บาชอฟ” (Mikhail Gorbachev) ขึ้นเป็นผู้นำแห่งสหภาพโซเวียต ใน ค.ศ. 1985 เขาเลือกปรับนโยบายการต่างประเทศเพื่อฟื้นฟูบรรยากาศของการผ่อนคลายความตึงเครียดกับสหรัฐฯ อีกครั้ง⁵⁸ กอร์บาชอฟเลือกปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขปัญหาความขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภค ควบคู่กับการเปิดโอกาสให้มีการเจรจาระหว่างผู้นำโลกตะวันตกมากขึ้น นอกจากนี้ เขายังผลักดันให้ประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกดำเนินนโยบายเพื่อลดความตึงเครียดทางสังคมด้วย จนนำไปสู่การปฏิวัติในยุโรปตะวันออก ใน ค.ศ. 1989 ที่ทำให้ระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกสิ้นสุดลง⁵⁹

บรรยากาศที่ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับโซเวียตดำเนินไปอย่างราบรื่นนี้ก็ทำให้ทิศทางการนำเสนอภาพยนตร์เจมส์ บอนด์เปลี่ยนไปด้วย โดยภาพยนตร์เรื่อง “License to Kill” ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายที่ถ่ายทำขึ้นในช่วงสงครามเย็นได้มีการเปลี่ยนตัวละครวายร้ายจากโซเวียตสู่เจ้าพ่อค้ายาเสพติดในทวีปอเมริกาใต้แทน เนื่องจากในช่วงเวลานั้นมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ ให้ความสนใจกับการปราบปรามยาเสพติดและอาชญากรรมภายในประเทศมากกว่าการแทรกแซงทางการเมืองในยุโรปตะวันออก บ่งบอกได้ถึงพันธมิตรโลกตะวันตกไม่ได้เห็นว่าสหภาพโซเวียตเป็น “จักรวรรดิอันชั่วร้าย” เหมือนตอนต้นทศวรรษ 1980 อีกต่อไป ซึ่งกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและ

⁵⁸ Bridget, Kendall, *The Cold War: A New Oral History*, BBC Books, (London: Penguin, 2017), 522.

⁵⁹ สันุชัย สุวังบุตร, *ยุโรปในสงครามเย็น ค.ศ.1945-1991*, 162.

สังคมภายในประเทศได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 อันถือเป็นการสิ้นสุดของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐฯ กับโซเวียตที่ดำเนินมายาวนานเกือบ 47 ปี

ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ในช่วงหลังสงครามเย็น จึงหันมาเน้นภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น การค้ายาเสพติดและอาชญากรรมข้ามชาติ แทนการนำเสนอเรื่องราวการต่อสู้กับโซเวียตโดยตรง การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงพัฒนาการของภัยคุกคามโลกเสรีและการปรับตัวของภาพลักษณ์เจมส์ บอนด์ให้เข้ากับโลกหลังสงครามเย็น ซึ่งอังกฤษพยายามรักษาบทบาทเชิงศีลธรรม (Moral Leadership) ในหมู่พันธมิตรตะวันตกไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ในอีกนัยหนึ่ง ภาพยนตร์เรื่องนี้อาจตีความได้ว่าเจมส์ บอนด์ คือ “สายลับผู้พิทักษ์ระบอบทุนนิยมแห่งโลกภาพยนตร์” ที่ไม่ได้หมายถึงแค่การปกป้องระบอบเศรษฐกิจตลาดเสรีในความหมายแคบเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการธำรงไว้ซึ่ง “ระเบียบโลกเสรีนิยมตะวันตก” (Liberal Capitalist Order) อันประกอบด้วยรัฐชาติ ระบบเศรษฐกิจ เสถียรภาพทางการเมือง และค่านิยม ตัวละครเจมส์ บอนด์ จึงถูกสร้างให้เป็นตัวแทนเชิงวัฒนธรรมของอำนาจรัฐ ผู้ปฏิบัติภารกิจในการรักษาระเบียบโลกจากภัยคุกคามของวายร้าย ไม่ว่าจะ เป็นลัทธิตคอมมิวนิสต์ หรือองค์กรเหนือรัฐอย่างสเปคเตอร์ ซึ่งถูกนำมาเสนอในฐานะพลังที่สามารถบ่อนทำลายโครงสร้างของโลกเสรี ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องอุดมการณ์และเครื่องมือทางวัฒนธรรมของสงครามเย็น (Cultural Cold War) ได้⁶⁰ ด้วยเหตุนี้ ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์จึงอาจถูกมองว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการผลิตซ้ำเพื่อตอกย้ำถึงความชอบธรรมของระเบียบโลกตะวันตก โดยไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานว่ารัฐควบคุมการผลิตโดยตรง แต่เป็นเป็นผลเชิงอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรมสมัยนิยมในสงครามเย็น

บทสรุป

ตลอดระยะเวลา 6 ทศวรรษ ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ เป็นหนึ่งในสี่บันทึงที่สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์และจินตนาการของอังกฤษในฐานะมหาอำนาจในเวทีโลก นับตั้งแต่ภาพยนตร์เรื่อง “Dr.No” จนถึงปัจจุบัน เรื่องราวของเจมส์ บอนด์มักจะถูกถ่ายทอดออกมาในลักษณะที่เน้นให้เห็นความเก่งกาจ ความชำนาญ และอุดมคติของสายลับชาวอังกฤษที่มีภารกิจรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติตะวันตก ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงเป็นมากกว่าสี่ความบันเทิงในเชิงพาณิชย์ แต่กลายเป็นเครื่องมือรูปแบบหนึ่งในการนำเสนอความยิ่งใหญ่และความเป็นผู้นำของอังกฤษในเวทีโลก เจมส์ บอนด์เป็นตัวละครที่สะท้อนถึงคุณค่าที่คนอังกฤษยกย่อง เช่น ความกล้าหาญ ความมีไหวพริบ

⁶⁰ James Chapman, *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films*, 37-40.

และความรักชาติ อีกทั้งเจมส์ บอนด์มักเผชิญหน้ากับวายร้ายที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ หรือนโยบายที่ขัดแย้งกับชาติตะวันตกและอังกฤษ ซึ่งทำให้เจมส์ บอนด์เป็นตัวแทนของการต่อสู้เพื่อปกป้องพันธมิตรโลกตะวันตกและอังกฤษจากภัยคุกคามของโลกคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในช่วงสงครามเย็น เรื่องราวของเขามักแฝงนัยยะทางการเมืองที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าอังกฤษยังคงมีบทบาทสำคัญในเวทีโลก

ในบางมุมมอง ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์สะท้อนถึงความปรารถนาของอังกฤษที่จะกลับมาามีอิทธิพลในฐานะ “มหาอำนาจ” อีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีล้ำสมัยของเจมส์ บอนด์ ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยหน่วยสืบราชการลับอังกฤษ หรือ การปรากฏตัวในสถานที่สำคัญทั่วโลก ทั้งหมดนี้ทำให้ภาพยนตร์เจมส์ บอนด์กลายเป็นภาพสะท้อนของประเทศอังกฤษที่ยังคงต้องการสร้างภาพลักษณ์ของตนเองในฐานะประเทศที่มีความสามารถและอำนาจต่อไป การศึกษาภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ จึงมีบทบาทอย่างมากในการแสดงถึงภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนอังกฤษในช่วงสงครามเย็น เจมส์ บอนด์จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความพยายามของคนอังกฤษในการฟื้นฟูภาพลักษณ์และความภาคภูมิใจกลับมาอีกครั้ง แต่ในอีกแง่หนึ่ง เจมส์ บอนด์สะท้อนให้เห็นถึง “ความฝันของคนในชาติ” ที่อยากฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ทางการเมืองและวัฒนธรรมของตนเองในเวทีโลก ภาพยนตร์แต่ละเรื่องจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความผจญภัย หรือการต่อสู้ระหว่างเจมส์ บอนด์กับวายร้าย แต่ยังเป็นภาพแทนของความหวังที่คนอังกฤษมีต่อประเทศของตนเองในห้วงเวลาที่อำนาจของอังกฤษเริ่มลดลง การศึกษาภาพยนตร์นี้จึงช่วยให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าคนอังกฤษมองตนเองและโลกภายนอกอย่างไรในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และสื่อบันเทิงถูกใช้เป็นพื้นที่ในการเยียวยาความรู้สึกถึงการสูญเสียอำนาจและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับชาติอย่างไร

ประโยชน์ของการศึกษาภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ในแง่การศึกษาทางประวัติศาสตร์ จึงไม่ได้เป็นเพียงการทำความเข้าใจเนื้อหาความบันเทิง แต่ยังช่วยให้เข้าใจถึงจิตสำนึกและความคาดหวังของสังคมอังกฤษในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงสงครามเย็นที่อังกฤษเริ่มสูญเสียสถานะของตนในฐานะจักรวรรดินิยมและมหาอำนาจโลก การสร้างภาพยนตร์เจมส์ บอนด์ จึงเป็นการรังสรรค์ตัวละครที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของ “คนอังกฤษในอุดมคติ” ผ่านสายลับผู้มีความสามารถเฉพาะตัว ฉลาดเฉลียว สุขุม และแข็งแกร่ง เจมส์ บอนด์จึงกลายเป็นสัญลักษณ์แทนพลัง ความมั่นใจ และศักดิ์ศรีของชาติอังกฤษที่ยังสามารถต่อกรกับภัยคุกคามจากโลกคอมมิวนิสต์ได้อย่างไม่เกรงกลัว

รายการอ้างอิง

- เตชะวัฒน์ แซ่มซ้อย. (2558). “พروبพากันดาในวงการภาพยนตร์ตะวันตกว่าด้วยเรื่อง สหภาพโซเวียตกับบริบทวายร้ายในยุคสงครามเย็น: กรณีศึกษาภาพยนตร์ 007 เจมส์ บอนด์ (ปี ค.ศ. 1962-1967).” ภาคนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สัญญาชัย สุวังบุตร. (2558). *ยุโรปในสงครามเย็น ค.ศ.1945-1991*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- สาวิตรี โชตก. (2555). “ประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกนกับความสัมพันธ์ระหว่าง สหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1981-1989.” การค้นคว้าอิสระปริญญา มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรรถรจน์ ปรีชากุล. (2550). “การศึกษาภาพสะท้อนของการแข่งขันทางการเมืองระหว่าง สหภาพโซเวียต และสหรัฐอเมริกา ในช่วงสงครามเย็น ที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ ชุด เจมส์ บอนด์.” ภาคนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Andrew, Christopher. (2018). *The Secret World: A History of Intelligence*. London: Allen Lane.
- Anthony, Scott. (2024). *The Story of British Propaganda Film*. London: British Film Institute.
- Berberich, Christine. (2012). “Putting England Back on Top? Ian Fleming, James Bond, and the Question of England.” *The Yearbook of English Studies*. Modern Humanities Research Association, 42: 13-29. <https://www.jstor.org/stable/10.5699/yearenglstud.42.2012.0013>.
- Brecknell, Margaret. (2023). “The Cambridge Five Spy Ring Passed WWII Secrets to the Soviet Union.” Explore the Archive. Retrieved November 9, 2025, from <https://explorethearchive.com/cambridge-five>.
- Chapman, James. (2007). *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films*. London: I.B. Tauris.
- Childs, David. (1997). *British Since 1945: A Political History*. London: Routledge.
- Curran, James. (2002). *Media and Power*. London: Routledge.
- Dorril, Stephen. (2002). *MI6: Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service*. New York: Touchstone Book.
- Fernando, Amalini. (2019). “Popular Geopolitics and Motion Pictures: Cold War in James Bond Movies.” *Journal of International Studies*. Department of

- International Studies, University of Kelaniya, 5(1): 1-33.
<https://ss.kln.ac.lk/depts/intlSt/media/attachments/2020/07/02/journal-2018.pdf>
- Isaac, Jeremy and Taylor Downing. (1998). *Cold War: An Illustrated History, 1945-1991*. New York: Little Brown.
- Kendall, Bridget. (2017). *The Cold War: A New Oral History*. BBC Books. London: Penguin.
- Macintyre, Ben. (2008). *For Your Eyes Only: Ian Fleming and James Bond*. London: Bloomsbury.
- Pfeiffer, Lee. (1998). *The Essential Bond: The Authorized Guide to The World of 007*. London: Boxtree.
- Reynolds, David. (2000). *Britain and the Cold War, 1945-1991*. London: Macmillan Press.
- Rose, Alexander. (2022). "The Soviet James Bond." Spionage. Retrieved November 6, 2025. from <https://alexanderrose.substack.com/p/the-soviet-james-bond>.
- Shaw, Tony and Denise J. Youngblood. (2010). *Cinematic Cold War: The American and Soviet Struggle for Hearts and Minds*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Stephens, Philip. (2021). *British Alone: The Path from Suez to Brexit*. London: Faber & Feber.
- Tarling, Nicholas. (2010). *Southeast Asia and the Great Powers*. London: Routledge.